

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПО УТРИМАННЮ ДИТИНИ

студента 2 курсу 8м групи

спеціальності 081 «Право»

Котенко Ольги

спеціалізації «Цивільне право і процес»

Іванівни

Науковий керівник

Фурса Євген

кандидат юридичних наук, професор

Ігорович

Гарант освітньої програми

Примак Володимир

доктор юридичних наук, професор

Дмитрович

Київ, 2018

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АЛІМЕНТНИХ	
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПО УТРИМАННЮ ДИТИНИ.....	7
1.1. Теоретична характеристика права на утримання та аліментних зобов'язань у сімейно-правових відносинах	7
1.2. Підстави виникнення аліментних зобов'язань по утриманню дитини	17
1.3. Підстави для припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини	26
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИМИ	
ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ПО УТРИМАННЮ ДИТИНИ ВІДПОВІДНО ДО	
СІМЕЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗОБОВ'ЯЗАНОЇ ОСОБИ.....	34
2.1. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків дитини	34
2.2. Правове регулювання аліментних зобов'язань діда, баби, брата, сестри.	45
2.3. Правове регулювання аліментних зобов'язань інших членів сім'ї та родичів дитини (мачухи, вітчима, вихователів, усиновлювачів).....	51
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ	
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ НА УТРИМАННЯ	
ДИТИНИ.....	59
3.1. Порядок виконання (сплати, стягнення та розпорядження) аліментних зобов'язань згідно чинного законодавства України	59
3.2. Відповідальність (сімейно-правова, матеріальна, адміністративна, кримінальна) за ухилення від сплати аліментних зобов'язань по утриманню дитини	67
3.3. Порядок призначення та виплата тимчасової державної допомоги дітям як альтернатива аліментним зобов'язанням	76
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ІН – інших, інші

СК України – Сімейний Кодекс України

ЦК України – Цивільний Кодекс України

СТ – стаття

Ч – частина

Р – року, років

С – сторінка

ЛАТ – латинською мовою

АВТ – автор

ЦПК України – Цивільно процесуальний Кодекс України

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЗУ – Закон України

ВРУ – Верховна Рада України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КУпАП – Кодекс України „Про адміністративні правопорушення”

ПОСТАНОВА КМУ № 189 – Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження «Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме», № 189, від 22 лютого 2006 р.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зміна економічних орієнтирів, яка відбувається в Україні останнім часом, поставила питання вдосконалення сімейно-правових відносин, особливо в контексті розвитку та виховання дітей на пріоритетний рівень українського суспільства. На державу покладається обов'язок забезпечити гідне життя своїх громадян, особливо це стосується громадян, які не досягли повноліття (18 років) та потребують посиленої уваги з боку державних або законотворчих органів України. В країні існує велика кількість дітей, які вправі отримувати аліменти (близько 3-х мільйонів осіб), в той же час сотні тисяч батьків, які ухиляються від виконання своїх обов'язків, що призводить до зменшення необхідних та достатніх можливостей забезпечення гармонійного розвитку маленьких українців. Тому, питання посилення відповідальності батьків, які відмовляються платити аліменти на користь своїх дітей, вдосконалення порядку розпорядження аліментами неповнолітньою дитиною вбачається нами дуже актуальними та своєчасними.

У сучасній правовій літературі точиться багатогранна дискусія щодо аліментних правовідносин, порядку примусового стягнення аліментних зобов'язань, суті визначення тих чи інших термінів сімейних правовідносин, разом з тим, основою сформульованих у статті практичних рекомендації та зроблених у ній висновків склали, в першу чергу, праці таких учених-юристів, як: С.С. Алексєєва, М.В. Антокольської, В.К. Антошкіної, Л.В. Афанасьєвої, О.П. Віхрова, І.В. Жилінкової, О.С. Іоффе, В.А. Кройтора, С.В. Мазуренка, Л.Б.Максимовича, О.М. Нечаєвої, О.І Пергамент, З.В. Ромовської, Л.В. Сапейка, С.Я. Фурса, Є.І. Фурси, Г.Ф. Шершеневича, Ю.С. Червоного та ін.

Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, сутність та проблеми аліментних зобов'язань по утриманню дитини залишаються малодослідженими в частині: правового регулювання аліментних зобов'язань інших членів сім'ї дитини (мачухи, вітчима, вихователів, усиновлювачів), відмінності між поняттями „аліменти” та „утримання”, особливості порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, які позбавлені батьківського піклування та

ін. питання. Саме це й зумовило вибір теми випускної кваліфікаційної роботи та свідчить про її актуальність.

Мета і завдання дослідження. Метою даної випускної кваліфікаційної роботи є вивчення, узагальнення та систематизація законодавства щодо аліментних зобов'язань по утриманню дитини, та механізмів його застосування у сімейно-цивільних правовідносинах.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність виконання таких завдань:

- з'ясувати відмінність понять „утримання” та „аліменти”;
- дослідити та запропонувати власну точку зору з приводу визначення термінів „аліменти по утриманню дитини”, „малолітня дитини” та „неповнолітня дитини”;
- дослідити підстави виникнення та припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини;
- визначити відмінність та однаковість правового регулювання аліментних зобов'язань по утриманню дитини батьками, дідом і бабою, братом і сестрою, іншими членами сім'ї та родичами дитини;
- дослідити порядок сплати, стягнення, розпорядження аліментами та призначення тимчасової державної допомоги дітям, які позбавлені батьківського піклування.

Об'єктом дослідження є аліментні правовідносини по утриманню дитини.

Предметом дослідження є сімейно-правові, цивільно-правові аспекти аліментних зобов'язань по утриманню дитини.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові та загальноправові методи пізнання, як: формально-юридичний метод при дослідженні чинних правових норм, присвячених аліментним зобов'язанням по утриманню дитини (1 розділ випускної роботи); системно-структурним підходом характеризується, зокрема, визначення відмінностей та однаковості правового регулювання аліментних зобов'язань по утриманню дитини батьками, дідом і бабою, братом і сестрою, іншими членами сім'ї та

родичами дитини (2 розділ випускної роботи); порівняльно-правовий метод при дослідженні відповідальності за ухилення від сплати аліментних зобов'язань по утриманню дитини (3 розділ випускної роботи).

Інформаційною базою дослідження є чинні законодавчі та нормативні акти, що регулюють аліментні зобов'язань по утриманню дитини, офіційні матеріали Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, міжнародні договори в сфері міжнародно-правового співробітництва у цивільно-сімейних справах, наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі права та інших галузей, присвячені проблемам аліментних зобов'язань по утриманню дитини.

Новизна дослідження. Наукова новизна полягає у подальшому доповненні доктринальними положеннями щодо підстав виникнення та способів утримання дитини. Також, у дослідженні задля усунення різночитання у Цивільному та Сімейному кодексах України та різне праворозуміння таких термінів як: „малолітня дитина”, „малолітня особа”, „фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років” та окремо термінів „неповнолітня дитина”, „неповнолітня особа”, „фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років” нами вперше запропоновано власне визначення термінів „малолітня дитина” та „неповнолітня дитина”.

Наукове і практичне значення дослідження. Відсутність в українському законодавстві (Сімейному Кодексі України) визначення терміну „аліменти по утриманню дитини” стало підставою для наукового обґрунтування і пропозиції щодо доповнення Сімейного кодексу України статтею яка надасть правове визначення аліментних зобов'язань по утриманню дитини.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи визначаються метою та завданнями дослідження. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок, у т. ч. розміщено 2 таблиці і список використаних джерел із 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПО УТРИМАННЮ ДИТИНИ

1.1. Теоретична характеристика права на утримання та аліментних зобов'язань у сімейно-правових відносинах

В українському законодавстві не існує загальноприйнятого визначення терміну „аліменти”. При цьому поняття „аліменти” законодавець прирівнює до термінів „право на утримання”, „кошти на утримання дитини”, „матеріальна допомога”, що прослідковується у статтях 75, 78, 181, 182, 188 та ін. Сімейного Кодексу України (далі по тексту – СК України) [4], де вони вживаються як синоніми. Натомість прямого визначення терміну „аліменти” у законодавстві України, зокрема у СКУ, не має.

У Цивільного Кодексу України (далі по тексту – ЦК України) законодавець майже прирівнює поняття „аліменти” до поняттям „грошова сума”, так як у ст. 1215, ч. 1 ЦК України в переліку безпідставно набутого майна, що не підлягає поверненню зазначаються „заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача”[5].

Це не є новим тлумаченням поняття „аліменти” та відповідає логіці Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадського стану, який був прийнятий майже сто років назад (30 травня 1926 р.) на теренах Української Радянської Соціалістичної Республіки, де він використовувався лише у розумінні грошової суми, яка стягувалась на утримання дитини за рішенням суду. Також, в зазначеному Кодексі, аліментні зобов'язання батьків і дітей не вважалися абсолютними, і які у виняткових випадках судом могли бути відмінені, при чому,

як „...батьків від аліментування дітей, рівно ж як і дітей від аліментування батьків” [44, с.32].

Юридичний словник радянських часів надавав визначення аліментів (від лат. *alimentum* – харчування або утримування) як „...утримання, яке у визначених законом або договором випадках надається одним членом сім’ї іншому, якщо останній не має власних коштів для існування” [90, с. 24]. На нашу думку, таке визначення ставить знак рівності між поняттями „аліменти” та „утримання”, робить їх тотожними, що ми вважаємо не цілком вірно. Так як термін „утримання” набагато ширший і вживається законодавцем не тільки в сімейних а й в цивільних правовідносинах, в таких інтерпретаціях та статтях Цивільного Кодексу України [5] як: „утримання заставленого майна”(ст. 589 ЦКУ), „довічного утримання”(ст. 602 ЦКУ), „утримання екіпажу”(ст. 805 ЦКУ), „утримання спільного майна”(ст. 1134),„утримання диких звірів, службових собак...”(ст. 1187 ЦКУ), „утримання транспортних засобів”(ст. 1187 ЦКУ) та ін. Наша випускна робота не стосується різних видів утримання, на кшталт утримання батьків, непрацездатних осіб або одного із подружжя іншим, предметом нашого дослідження є саме аліментні зобов’язання по утриманню дитини (дітей).

Думку, про не доцільність ототожнення понять „аліменти” та „утримання” в своїх дослідженнях висловлюють Малярчук Т.В., Рогів Х.К., на їх переконання „... аліменти, з одного боку, – це утримання, яке надається добровільно одним членом сім’ї іншому і котре може здійснюватися як шляхом надання їжі, забезпечення одягом, доглядом тощо, у натурі і в грошах, а з другого боку, аліменти – це кошти або майно, що надається аліментнозобов’язаною особою примусово на утримання іншої особи” [63, с. 113]. Іншими слова автори ці два терміни розділяють за ознаками добровільності або примусу. Термін „утримання” може застосовуватися до аліментних зобов’язань тільки в разі коли є добра воля одного члена сім’ї надавати блага іншому. А у разі примусу аліментнозобов’язаної особи надавати блага (кошти, майно) іншій особі, то такі правовідносини виключно будуть носити назву – аліменти. Але ж бувають

випадки, коли добровільна сплата аліментів з тих чи інших причин не здійснюється, і стягувач аліментів вимушений вдатися до примусу, а так відбувається в цьому питанні переплетіння добровільності та примусу.

Критичне ставлення до відсутності окремих норм правозастосування у аліментних зобов'язаннях на утримання дитини висловлюють Чеховська І.В. та Лакей І.А. Вони зазначають, що в Україні „...накопичилася значна кількість проблем правозастосування норм, що регулюють аліментні зобов'язання на утримання дитини, до яких варто зарахувати відсутність єдиного підходу до визначення аліментних зобов'язань на утримання дитини, недосконалість порядку визначення розміру аліментів на утримання дитини, низький рівень популяризації договірної форми аліментних зобов'язань на утримання дитини, відсутність реального механізму притягнення до відповідальності осіб, які ухиляються від сплати аліментів”[88, с. 88]. На думку авторів, можна виділити шість правових ознак аліментних зобов'язань на утримання дитини, а саме:

- 1) Підстава виникнення аліментних зобов'язань на утримання дитини, яка з'являється виключно на основі рішення суду.
- 2) Право на призначення аліментних виплат виникає в сторін з моменту народження дитини і триває до моменту досягнення особою повноліття.
- 3) Особливий суб'єктний склад, зокрема, аліментне зобов'язання на утримання дитини характеризується наявністю двох суб'єктів – аліментнозобов'язаного та аліментоуповноваженого. Коло суб'єктів обмежується кровною спорідненістю й сімейними зв'язками.
- 4) Вид аліментних зобов'язань на утримання дитини належить до відносних, так як його суб'єктний склад конкретизовано.
- 5) Аліментне зобов'язання на утримання дитини є одностороннім, так як одна сторона має тільки права, друга – обов'язки.
- 6) Особистий характер аліментних зобов'язань, оскільки його суб'єктами можуть бути тільки особи, які вказані в законі, пов'язані певними зв'язками, що мають сімейний характер [88, с. 90].

Також, Чеховська І.В. та Лакей І.А. надають власне бачення, щодо визначення самого поняття „аліментних зобов’язань на утримання дитини”, яке вони формулюють як: „...правовідношення, яке виникає на підставі рішення суду, за якого одна сторона (аліментозобов’язаний) зобов’язується виплачувати/надавати на користь іншої сторони (аліментоуповноваженого) забезпечення в грошовій чи натуральній формі, цільове призначення якого – утримання дитини, а інша сторона (аліментозобов’язаний) має право вимагати виконання цього обов’язку” [88, с. 91].

В цілому погоджуючись з більшістю висловлювань Чеховської І.В. та Лакей І.А., надамо власну позицію, щодо окремих, на нашу думку, дискусійних питань. По-перше, вказуючи в першій правовій ознаці єдину (виключну) підставу виникнення аліментних зобов’язань на утримання дитини, а саме рішення суду, автори не враховують положення ст. 189, ч. 2 СК України, в якій законодавець дозволяє „у разі невиконання одним із батьків свого обов’язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса”[4]. По-друге, автори зазначають виникнення права на призначення аліментних виплат, але, разом з тим не торкаються підстав для припинення аліментних зобов’язань на утримання дитини, які законодавець визначає у ст. 188, 190 СК України. По-третє, у визначенні аліментних зобов’язань на утримання дитини, автори зосереджуються на зобов’язанні „...виплачувати/надавати на користь аліментоуповноваженого забезпечення в грошовій чи натуральній формі...”, але в такому визначенні не згадується сама дитина. Керуючись ст. 193, ч.3 законодавець надає право дитині особисто отримувати грошові кошти – „за рішенням суду аліменти можуть перераховуватися на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України” [4], що унеможлиблює в такій ситуації отримання користі аліментоуповноваженої особи.

Про розмежування понять „аліменти” та „утримання йдеться ” у багатьох роботах науковців. Так, у працях Дерій О.О. досліджуються аліментні зобов’язання у межах цивілістичного процесу [48, с. 60-63; 49, с. 30-39; 9], а також автор пропонує термін „аліменти” вживати до ситуацій, коли втрачені

„нормальні сімейні відносини”, натомість термін „утримання” та пропонує вживати у разі коли „зобов’язана за законом особа, добровільно бере на себе зобов’язання” піклуватися за дитиною [51, с. 285]. На нашу думку, в такому визначенні присутній дискусійний термін „нормальні сімейні відносини” який є доволі суб’єктивним і за такого визначення необхідно буде саме визначити критерії „нормальності”, що майже не можливо враховуючи суб’єктивність цього терміну.

У дослідженнях знаних українських науковців з юриспруденції Фурси С.Я., Фурси Є.І. [73; 81-83] приділяється велика увага аліментним зобов’язанням. На основі аналізу ст. 181, ч. 2-3 СК України, авторами робиться висновок, що аліментами треба вважати „суму, що має виплачувати той із батьків, який проживає окремо від дитини”, а саме поняття „аліментів” юридично відносять до рішення суду [73, с. 560]. Повністю підтримуючи позицію авторів, рахуємо, що за такого формулювання може бути не врахована ситуація, коли подружжя розірвавши шлюбні стосунки тимчасово або вимушено проживають разом в одному помешканні, але при цьому за рішенням суду один з них сплачує аліменти. Можливим варіантом виходу з такої ситуації було б прив’язка терміну „аліментів” до окремого ведення господарства (або не ведення спільного господарства), побуту та бюджету батьками дитини.

Обґрунтовану позицію висловлює доцент Труба В.І., в дослідженні якого зазначається, що „...«утримання» є більш широким поняттям, оскільки включає в себе взаємний обов’язок доглядати, забезпечувати членів сім’ї засобами до існування, який виконується як добровільно, так і примусово, чи вимушено у разі виникнення права на утримання у когось із учасників сімейних правовідносин, який не здатен утримувати себе через порушення або через недостатність особистих здібностей. А «аліментні зобов’язання» («аліменти») співвідносяться з поняттям «утримання» як частина з цілим, оскільки відображають саме примусове чи вимушене виконання обов’язку з утримання» [78, с. 45].

Професор Кройтор В.А. звертає увагу, що тривалий час в Україні аліментні правовідносини регулювалися виключно імперативними (авт. категоричними до

виконання) нормами, що не давало учасникам цих відносин обрати найбільш прийнятний спосіб виконання аліментних обов'язків, а с „...прийняттям „нового” СК України в його основу були покладені насамперед диспозитивні (авт. варіативної поведінки) засади регулювання сімейних відносин” [60, с. 87]. Це на думку автора, дало змогу сторонам укласти договори про сплату аліментів, та відкрило можливість уникати звернення до судових органів. Ми погоджуємося з такою думкою, і рахуємо, що законодавець надав право сторонам добровільно укласти договір, обумовивши при цьому строки та розмір аліментів та в разі невиконання умов добровільного договору визначив можливість примусового стягнення аліментів, або на підставі виконавчого напису нотаріуса, або через звернення до суду. Але, в ситуації через суд, необхідно попередньо добровільно або примусово розірвати існуючий договір на сплату аліментів, та надалі звернутись з позовом про їх (аліментів) примусове стягнення. При чому законодавець дозволяє зробити це одночасно. Так, у ст. 188, ч. 1 Цивільного процесуального Кодексу України (далі по тексту – ЦПК України), говориться що „ в одній позовній заяві може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами, основні та похідні позовні вимоги. Похідною позовною вимогою є вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги)” [6].

Величезний теоретичний внесок у розвиток доктрини сімейного та цивільного права зроблено професором, заслуженим юристом України Зориславою Василівною Ромовською, співавтором сучасного Сімейного Кодексу України та членом колективу авторів сучасного Цивільного Кодексу України. На думку Ромовської З.В. запровадження „нового” СК України стало своєрідною „аліментною революцією”. Завдяки якому, була відмінена фіксована частка аліментів ($\frac{1}{4}$ - на одну дитину, $\frac{1}{3}$ - на двох дітей і $\frac{1}{2}$ - на трьох і більше дітей) від заробітку батька, як це було раніше, натомість, „суду надано право самому визначити їх розмір, залежно від різних обставин, зокрема від реального матеріального стану платника аліментів, а не документу про його заробітну плату, матеріального стану дитини, а також її здоров'я та здоров'я платника аліментів”

[70]. На переконання автора дослідження, аліментні зобов'язання по утриманню дитини значно вдосконалилися, так, як у СК України вперше в нашій державі передбачено: стягнення аліментів на користь повнолітньої дитини (до 23 років), яка навчається; стягнення пені за невиконання рішення суду про стягнення аліментів у розмірі 1 % за кожен день прострочення місячного платежу; укладання батьками дитини (дітей) договору про розмір, строки аліментів; можливість своєрідної заміни права на аліменти на передачу права власності на нерухоме майно (авт. ст. 190, ч.1 СК України) [4;70].

На думку Ромовської З.В. у сімейно-правових відносинах, „обов'язок батьків утримувати дитину – це індивідуальний, особистий юридичний обов'язок матері та батька, а не спільний (солідарний) обов'язок батьків...”[80, с. 470-471]. Висловлюється думка, що цей обов'язок продовжується навіть тоді, коли аліментнозобов'язану особу визнають недієздатною, в такому випадку за позовом про стягнення аліментів на стороні відповідача буде опікун недієздатної аліментнозобов'язаної особи. Теж саме стосується у разі визнання цивільної недієздатності, зобов'язаної особи за аліментами, у зв'язку із зловживанням спиртним напоями чи наркотичними засобами. І навіть матеріальний, сімейний стан аліментнозобов'язаної особи або високий рівень життя особи, з яким проживає дитина, не може вплинути на обов'язок утримувати дитину, а лише може вплинути на визначення розміру аліментів під час судового розгляду [80, с. 472; 74, с. 389].

Крім того, відповідальність батьків, держави та обов'язок піклуватися за дітей в Україні є конституційною нормою (стаття 51-52 Конституції України) [1]. Утримання дітей і дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Такі діти можуть перебувати у державних або комунальних закладах охорони здоров'я, навчальних або інших закладах, але навіть за таких умов батьки не звільняються від стягнення аліментів на користь того з батьків, з ким до цього проживала дитина.

Окремі науковці виділяють декілька видів аліментних зобов'язань батьків щодо утримання дитини. Так, Новохацька Я.В. у аліментних правовідносинах виділяє чотири види зобов'язань:

- 1) Зобов'язання батьків щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття (ст. 180 СК України).
- 2) Зобов'язання батьків щодо утримання повнолітніх дочки, сина, що продовжують навчання й у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги (ст. 199 СК України).
- 3) Зобов'язання батьків щодо утримання непрацездатних повнолітніх дочки, сина, які потребують матеріальної допомоги (ст. 198 СК України).
- 4) Зобов'язання батьків брати участь у додаткових витратах на неповнолітню дитину, що викликані особливими обставинами (ст. 185 СК України) [75, с. 162-169].

Таке бачення різновидів зобов'язань щодо утримання дитини, підтверджує нашу думку про те, що термін „утримання” набагато ширший а ніж „аліменти”, так як і в цих чотирьох видах аліментних зобов'язань застосовується термін „утримання”. У ст. 67 Закону України „Про міжнародне приватне право” від 23.06.2005 р., № 2709-IV, теж йде мова про „зобов'язання щодо утримання” [7]. Цією статтею законодавець в першу чергу надає переваги праву держави, у якій проживає особа, яка має право на утримання (ч.1, ст. 67), в другу чергу (ч.2, ст. 67) праву їхнього спільного особистого закону (авт. на основі договору між сторонами), або в третю чергу праву держави, у якій проживає особа, яка зобов'язана надавати утримання (ч.3, ст. 67).

Сам термін „зобов'язання”, який присутній в назві нашої випускної магістерської роботи, визначається в українському законодавстві в загальних положеннях зобов'язального права, а саме в ст. 509 ЦК України, як „... правовідношення в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [5]. Тобто, в нашому

дослідженні термін „зобов’язання” ми будемо розуміти, як передачу майна або сплату грошей аліментнозобов’язаної особи на користь дитини.

Крім цього, наше дослідження торкається аліментних зобов’язань саме до дитини. Терміну „дитина” присвячена стаття 6 СК України, в якій законодавець визначив правовий статус дитини, як „особа до досягнення нею повноліття” (ч. 1, ст. 6). При чому, саме „повноліття”, а не „дієздатності”, що, на нашу думку, не може бути підставою для втрати статусу дитини. Ч. 2, ст. 6 СК України законодавець дає визначення „малолітньої дитини” (до 14 років) та „неповнолітньої дитини” (14-18 років), але наші попередні дослідження з цього питання будуть нами розглянуті у 3 розділі даної випускної магістерської роботи.

На міждержавному рівні також іноді застосовують термін „утримання дитини”. Ще до моменту незалежності (27 лютого 1991 року) Верховна Рада УРСР ратифікувала Конвенцію Організації Об’єднаних Націй (ООН, Нью-Йорк, 20 листопада 1989 р.) „Про права дитини”. Згідно ст. 26 Конвенція ООН „Про права дитини” № 995_021 від 20.11.1989 року, яку схвалено резолюцією № [50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року](#) та ратифіковано Постановою Верховної Ради УРСР „Про ратифікацію Конвенції «Про права дитини»” від 27.02.1991 № 789-ХІІ, дитина має „...право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування...” і ці блага до дитини повинні надходити від „...осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини...” або держави [8-10].

Треба відмітити, що питання стосунків батьків та дітей у сімейно-цивільних правовідносинах на міждержавному рівні є найскладнішими, які у т.ч. з’ясовуються за допомогою уніфікованих норм міжнародних договорів. Верховна Рада України у липні 2006 р. також ратифікувала Конвенцію ООН (Нью-Йорк, 20 червня 1956 р.) „Про стягнення аліментів за кордоном” (див. Додаток А), у преамбулі якої зазначається, що вона створена задля „...вирішення гуманітарної проблеми, що виникає через становище тих нужденних людей, які залежать від отримання аліментів від осіб, які перебувають за кордоном, беручи до уваги те, що судовий розгляд або виконання за кордоном позовів про аліменти

спричиняють серйозні юридичні та практичні труднощі, та маючи намір забезпечити засоби для вирішення таких проблем та для подолання таких складнощів...” [13-15]. У ст. 3, ч.1 Конвенції ООН „Про стягнення аліментів за кордоном” чітко визначений порядок подачі заяви на отримання аліментів, а саме: „у випадку, коли позивач перебуває на території однієї Договірної Сторони (далі – держава позивача), а відповідач підпадає під юрисдикцію іншої Договірної Сторони (далі – держава відповідача), позивач може подати заяву про стягнення аліментів з відповідача до Органу, що передає, у державі позивача”. Звичайно такий порядок значно спрощує процедурні питання щодо стягнення аліментів з особи яка знаходиться за кордоном. Можна спрогнозувати в Україні, де велика кількість працездатних осіб виїхала на роботу за кордон, неминуче будуть виникати питання пошуку аліментнозобов’язаних осіб за межами країни, тому можливості спрощення процедури стягування аліментів є надзвичайно актуальним в контексті згаданої конвенції.

Детально проаналізовано співвідношення термінів „аліменти”, „утримання”, „аліментний обов’язок”, „аліментне зобов’язання” у дисертаційних роботах знаних фахівців з аліментних правовідносин в Україні Афанасьєвою Л.В. [38, с.5-6; 39, с. 94-96], Сапейко Л.В. [72, с. 7], але навіть такі глибокі дослідження не стали підґрунтям єдиного визначення аліментних зобов’язань по утриманню дитини в українському законодавстві.

На нашу думку, в українському законодавстві (Сімейному Кодексі України) було б доцільно надати визначення терміну „аліменти по утриманню дитини”. Ми пропонуємо СКУ доповнити статтею, яка надасть правове визначення аліментних зобов’язань по утриманню дитини, такого змісту:

„Аліменти по утриманню дитини (або аліментні зобов’язання по утриманню дитини) – це добровільне право або примусовий обов’язок визначених законодавством осіб перераховувати грошові кошти або надавати інші блага в натуральній формі на утримування дитини (дітей) до моменту досягнення нею (ними) 18-річного віку (повноліття).”

Більш ретельна характеристика юридичних підстави для припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини буде розглянута нами у третьому підрозділі 1 розділу випускної магістерської роботи.

1.2. Підстави виникнення аліментних зобов'язань по утриманню дитини

Цілком логічну, на нашу думку, погляд висловлюють науковці, коли в юридичній літературі аліментне зобов'язання зазвичай визначають як правовідношення, в силу якого батьки зобов'язані утримувати своїх неповнолітніх дітей, а отримувач аліментів має право вимагати їх сплати. Підставами цього зобов'язання є сукупність юридичних фактів: 1) наявність спорідненості між батьками та дітьми, засвідченої в установленому законом порядку або інших значущих зв'язків між ними (наприклад, правовідношення з усиновлення); 2) не досягнення дитиною повноліття [54, с. 97]. По-перше, на наявність спорідненості між батьками та дітьми, як головного чинника виникнення даних аліментних зобов'язань, вказує ст. 180 СК України, де чітко законодавець визначає, що саме „батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття”[4], але це далеко не повний перелік зобов'язаних осіб по сплаті аліментів на дитину. Так, у главі 22 СК України „Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів” особами, які зобов'язані за певних обставин бути платниками аліментів (утриманцями дитини), виступають дід, баба (ст. 265 СК України), брати, сестри (ст. 267 СК України), мачуха, вітчим (ст. 268 СК України) та навіть члени прийомної сім'ї (ст. 269 СК України), в якій виховувалася дитина. Вочевидь, на наше переконання, чинник спорідненості для можливості та законності аліментних зобов'язань по утриманню дитини є первинним, і його застосування доволі широке. По-друге, сам факт, що особа ще є дитиною, тобто не досягла ще повноліття (18 років), також є визначальним чинником. Особа якій виповнилось 18 років автоматично позбавляється статусу дитини та втрачає право на отримання аліментів, за одним винятком – навчання.

Законодавець у ст. 199 СК України продовжив термін можливості отримання аліментів повнолітніми дочкою, сином до досягнення ними двадцяти трьох років, у разі коли останні продовжують навчання. Треба звернути увагу, що законодавець у цій статті не застосовує термін „дитина”, а веде мову вже про повнолітніх сина або дочку, яких, за умов наявної матеріальної можливості, повинні утримувати батьки.

Звичайно, на нашу думку, ця норма доволі суперечлива та законодавчо мало врегульована. Наприклад, як бути у разі якщо повнолітня особа не тільки продовжує навчання а й нелегально паралельно працює, і має власні доходи, або отримує державну стипендію, або скажімо має великі статки в банківській установі, та отримує дивіденди, відсотки, які значно перевищують батьківське утримання на навчання? Не зрозуміло, аліменти (утримання) на навчання припиняються з моменту отримання одного диплому або документу про закінчення навчального закладу, чи будуть продовжуватися у разі вступу до другого навчального закладу й продовження вже нового навчання до досягнення двадцяти трьох років. Доволі складне питання може виникнути у разі несумлінного навчання отримувача аліментів, скажімо студент може бути виключений за неуспішність та поновлений через певний термін для продовження навчання. Батьки в такій ситуації можуть продовжувати сплачувати аліменти, не володіючи інформацією про тимчасове виключення студенту з навчального закладу. Чи можна вважати продовження навчання, коли повнолітня особа вступила до аспірантури, особливо якщо за державним замовленням й можливістю отримання доволі великої суми державної стипендії, та багато інших питань, які на нашу думку можуть виникати при сплаті аліментів повнолітнім особам на період продовження навчання, які було б доцільно законодавчо врегулювати та зробити неможливим окремі зловживання у цьому питанні.

Грунтовна наукова позиція висловлюється з приводу того, що у СК України немає прямої вказівки на момент виникнення правового статусу дитини (згідно з ч. 1 ст. 6 СК України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття). Це дає підстави науковцям трактувати цей початок з моменту зачаття

дитини, і до неї під час внутрішньоутробного розвитку мають застосовуватися всі відповідні норми щодо прав і захисту прав дитини, включаючи і право на отримання аліментів за певних обставин [62, с. 267]. За такої логіки аліментні зобов'язання можуть бути розширені не тільки на неповнолітніх дітей а й на ненароджених (зачатих) дітей, що цілком логічно, так як жінка і дитина під час пологів потребують посиленого харчування, особливого догляду. Якщо за певних обставин батько зачатої дитини ухиляється або не має бажання брати участь у життєдіяльності жінки і ненародженої дитини, законодавець може встановити право жінки на стягнення аліментів з такого чоловіка. Але, звичайно виникне питання доказовості причетності конкретного чоловіка до ненародженої дитини, що може не покращити, а, навпаки, погіршити психологічне становище жінки під час пологів.

Законодавець до характеристики поняття „дитина” підходить перш за все з позицій правового статусу фізичної особи, її дієздатності, не залишаючи за увагою, звичайно, і вікового критерію, але зовсім не конкретизуючи момент виникнення правового статусу дитини. У ЦК України „Загальних положеннях про фізичну особу” (книга перша, розділ II, глава 4) вживаються терміни „неповнолітня особа” та „малолітня особа”. Залежно від категорії, до якої належить фізична особа, визначається її правовий статус, коло можливих її правових дій, наслідки цих дій і юридична відповідальність. Термін „дитина” може стосуватися осіб будь-якого віку: як неповнолітніх, так і повнолітніх, оскільки тут враховується перш за все критерій ступеня кровного споріднення, тобто походження дітей від конкретних батьків, підтверджене в порядку, встановленому законом. У ст. 121 СК України законодавець визначає загальні підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини, що ґрунтується на походженні дитини від матері і батька, та засвідчується органами державної реєстрації актів цивільного стану. Визначення походження дитини відбувається за законодавством двома способами. Перший ґрунтується на походженні дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою (ст. 122 СК України),

другий на походженні дитини від матері та батька, які не перебувають у шлюбі між собою (ст. 125-126 СК України).

До наступної підстави виникнення аліментних зобов'язань по утриманню дитини можна віднести наявність договору між батьками. Можливість добровільного врегулювання аліментного питання визначена ст. 181, 189 СК України. Законодавець, у разі наявного добровільного договору між батьками про утримання дитини, дозволив тому хто проживає окремо від дитини, брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі (ч. 2, ст. 181 СК України). Треба звернути увагу на те, що в цій статті не вказується, що подружжя розлучене, а звернено увагу на окреме проживання з дитиною одного з батьків. На наш погляд, в цій статті не врахована ситуація розлучених батьків, які теоретично можуть тимчасово проживати разом в одній квартирі, але при цьому можуть вести окремо господарство і бути розлученими. Але, разом з тим, законодавець врегулював питання розірвання шлюбу та подальше утримання дітей (дитини) в ч.1-2, ст. 109 СК України, де вказано, що „подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей” [4]. Тобто, сім'я яка розлучається та має при цьому неповнолітніх дітей, зобов'язана врегулювати питання подальшого утримання останніх. При чому такий договір законодавець зобов'язує укладати письмово та завіряти нотаріально (ч.2, ст. 109; ч.1, ст. 189 СК України), що продубльовано у двох статтях Сімейного Кодексу України.

Аналогічної думки і В.В. Єфременко, який зазначає, що „якщо розірвання шлюбу відбувається за взаємною згодою подружжя, яке має неповнолітніх дітей, вони повинні надати суду одночасно з заявою нотаріально посвідчений договір, в якому визначають порядок і спосіб сплати аліментів на дітей. Переконавшись у тому, що після розірвання шлюбу права подружжя та їх дітей не будуть порушені, суд постановляє рішення про розірвання шлюбу,... такий порядок не передбачає окремого розгляду вимог про стягнення аліментів на дітей, оскільки зазначене

питання врегульовується за домовленістю подружжя, яке має намір розлучитися. Ця домовленість відповідним чином нотаріально посвідчується та реалізується за наявності судового контролю, проте без перевірки порядку стягнення та розміру аліментів, що вже було предметом перевірки нотаріусом”[54, с.98].

Науковцями робиться наголос, на те, що і письмовий, нотаріально засвідчений договір по утриманню дитини може не виконуватися аліментнозобов’язаною особою, і в такому випадку необхідно звертатися до нотаріуса для вчинення на договорі виконавчого напису. Так, провідні науковці України в системі нотаріату, сімейного права, спадкування та адвокатури Фурса С.Я., Фурса Є.І. зазначають, що „...правовий зміст виконавчого напису на договорі слід сприймати не тільки, як засіб, який спрямований лише на погашення заборгованості, а як безспірний факт невиконання зобов’язань у добровільному порядку, який встановлюється нотаріусом як підстава для вчинення виконавчого напису який має ставати підставою для примусового стягнення аліментів. Наведене положення має бути аналогічним до рішення суду, яке не втрачає свого обов’язкового характеру й після погашення заборгованості...” [73, с. 127].

У СК України обумовлено ще одну підставу виникнення аліментних зобов’язань по утриманню дитини. А саме, ч.1, ст. 187 СК України надає можливість відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника, якому надається право на подачу самостійної відповідної заяви за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії або іншого доходу. Така заява платником аліментів може бути відкликана. Загальна сума відрахувань, яка підлягає сплаті на підставі заяви та виконавчих документів, може навіть перевищувати половину заробітної плати, пенсії, стипендії, а також у разі, якщо з нього вже стягуються аліменти на іншу дитину (ч.1, ч.3, ст. 187 СК України). Ч. 4, ст. 187 СК України надає можливість відрахування аліментів на дитину за ініціативою одержувача аліментів, який „...може самостійно подати заяву з виконавчим листом про відрахування аліментів із заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу платника аліментів безпосередньо за місцем виплати платникові аліментів заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу”[4]. При цьому, розмір

аліментів повинен відповідати зазначеному у виконавчому листі, та в строки, визначені ч. 2 ст.187 (не пізніше триденного строку від дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії). Аліменти перераховуються особі, на користь якої присуджені аліменти, за її адресою або на рахунок, зазначений у заяві (п.2, ч. 4, ст. 187 СК України).

Наступною підставою виникнення аліментних зобов'язань по утриманню дитини являється рішення суду, щодо стягнення аліментів на користь дитини. Ч.3, ст. 181 СК України визначає, що „ за рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина ”[4]. У статті 183 СК України законодавець визначає можливі розміри аліментів у частці від доходу аліментнозобов'язаної особи. У ч.1, ст. 183 встановлено, що частку заробітку матері, батька, яка буде стягуватися на користь дитини, визначається судом, так само як і єдину частку на двох і більше дітей (ч.2, ст. 183).

З моменту набрання чинності (08.07.2017 р.) Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів”, № 2037-VIII, від 17 травня 2017 р. [16] вступила в дію ч. 5, ст. 183 СК України, якою дано право тому із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів. Можливість звернення до суду з вимогою про стягнення аліментів у порядку наказного провадження (або в спрощеному позовному провадженні) є позитивним аспектом новацій українського законодавства. Така можливість звільняє одержувача виплат від довгих судових тяганин, які часто супроводжують процес стягнення аліментів. Рішення про винесення судового наказу про визначення розміру аліментів буде прийнято вже протягом 3-х днів з моменту відкриття провадження. Відтепер можна уникнути виклику сторін до суду, тривалих заслуховувань їхніх пояснень і навіть взагалі проведення судового засідання. Окрім того, платник не зможе створювати штучні перепони для

розгляду судом у позовному провадженні справ про аліментні зобов'язання, оскільки нові зміни законодавства забороняють зупиняти такі провадження з підстави наявності спору про батьківство (материнство), визначення місця проживання дитини, про участь одного з батьків або родичів у вихованні дитини чи спілкуванні з нею (ст. 201 ЦПК України). Тобто, суд спершу стає на захист прав та інтересів дитини, а вже потім буде вирішувати можливі питання оскарження різних обставин, і при цьому законодавець забороняє безпосередньо платнику аліментів звертатися до суду із заявою про скасування судового наказу, але дає право „...звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів” (ч.7, ст.105 ЦПК України) [6].

У заяві про видачу судового наказу викладається вимога про стягнення аліментів у розмірі однієї чверті доходу платника на одну дитину, однієї третини доходу – на двох дітей, половини доходу – на трьох і більше дітей, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину (ч. 5, ст. 183 СК України). Тобто, на основі Закону України „Про Державний бюджет України на 2018 рік”, № 2246-VIII, від 07 грудня 2017 р. [17], з 1 січня 2018 р. до 30 червня 2018 р. дитині віком до 6 років не може виплачуватися аліментів більше ніж 14920 грн. на місяць (від 6 до 18 років – не більше ніж 18600 грн.). У подальшому при зміні прожиткового мінімуму буде змінюватись і максимальна сума аліментних зобов'язань, а саме: з 1 липня 2018 р. до 30 листопада 2018 р. не більше ніж 15590 грн. для дитини віком до 6 років (від 6 до 18 років – 19440 грн.), а з 1 грудня 2018 року максимальний розмір аліментів на одну дитину різного віку повинен складати не більше ніж 16260 гривень та 20270 гривень відповідно. На основі ч.3, ст. 184 СК України, отримувач аліментів може зазначити у заяві про бажання отримувати аліменти у фіксованій сумі (881 гривень – 50% від прожиткового мінімуму). Треба врахувати, що спосіб стягнення аліментів, визначений рішенням суду, змінюється за рішенням суду за позовом одержувача аліментів.

Законодавець передбачив ситуацію коли невідоме місце проживання чи перебування батьків дитини, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не

мають можливості утримувати дитину, в такому випадку „...дитині призначається тимчасова державна допомога з урахуванням матеріального стану сім'ї, у якій виховується дитина. Виплата тимчасової державної допомоги здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України” (ч. 8, ст. 181 СК України) [4] та призначається на основі спеціальної постанови Кабінету Міністрів України [11]. Навіть за такої ситуації центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей, повинен суми наданої дитині тимчасової державної допомоги стягнути з платника аліментів до Державного бюджету України у судовому порядку (ч. 9-10, ст. 181 СК України).

На основі проведеного дослідження, на наше переконання, було б доцільно визначити об'єктивні (основні) та суб'єктивні (допоміжні) чинники виникнення аліментних зобов'язань по утриманню дитини. До об'єктивних (основних) чинників нами пропонується віднести:

- 1) Не досягнення особою 18 річного віку або наявності правового статусу дитини (згідно ст. 6 ЦК України).
- 2) Наявність спорідненості або кровної спорідненості між дитиною та аліментнозобов'язаними особами визначеними законодавством (матір'ю, батьком, дідом, бабою, братами, сестрами, вітчимом, мачухою, усиновителями, вихователями).

До суб'єктивних (допоміжних) чинників виникнення аліментних зобов'язань та тимчасової державної допомоги по утриманню дитини нами пропонується віднести:

- 1) Наявність письмового, нотаріально завіреного договору між батьками про сплату аліментів на дитину (ст. 181; 189 СК України).
- 2) Наявність виконавчого напису нотаріуса, у разі відмови аліментнозобов'язаної особи добровільно сплачувати аліменти (ст. 109; 189 СК України).

3) Добровільна заява аліментнозобов'язаної особи за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії, місцем отримання інших доходів про відрахування аліментів на дитину з його доходів (п. 1, ст. 187 СК України).

4) Заява особи, на користь якої присуджено аліменти на дитину за місцем виплати платникові аліментів доходів (заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу), але за умови наявності виконавчого листа про відрахування аліментів (п. 4, ст. 187 СК України).

5) Наявність рішенням суду (включаючи рішення судів іноземних держав, з якими Україна має договір про правову допомогу) або судового наказу про стягнення аліментів про спосіб та розмір стягнення аліментів із аліментнозобов'язаної особи на утримання дитини (ст. 181-184 СК України; ст. 105, 201 ЦПК України).

6) Призначена тимчасова державна допомога за рахунок коштів Державного бюджету України, у випадку, якщо місце проживання чи перебування батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину (п. 8-10, ст. 181 СК України).

Також, на нашу думку, було б доцільно виокремити об'єктивні підстави виникнення аліментних зобов'язань по утриманню повнолітньої особи:

1) Наявність документів, що підтверджують (засвідчують) непрацездатність повнолітньої дочки (сина), які потребують матеріальної допомоги (ч. 1, ст. 198 СК України)

2) Факт продовження навчання дитини в навчальному закладі (ч. 1, ст. 199 СК України).

3) Не досягнення повнолітньою особою 23 річного віку (ч. 1, ст. 199 СК України).

1.3. Підстави для припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини

Науковцями відмічається відсутність окремої статті у Сімейному Кодексі України, яка б давала вичерпний перелік підстав для припинення аліментних

зобов'язань по утриманню дитини. Окремі підстави звільнення (припинення) (ст. 188; 190; 197; 199) або зміни розміру (ст. 186; 192) аліментних зобов'язань законодавець тлумачить в окремих статтях СК України. Схожу думку висловлює Зілковська Л.М., яка вважає, що „... СК України не містить статті, яка б визначала всі підстави для припинення аліментних зобов'язань щодо дитини. Вивчення його тексту дає можливість виокремити лише окремі застереження щодо припинення аліментних зобов'язань, якими є: припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо) (ст. 190) і припинення права на утримання повнолітніх дочки, сина, які припинили навчання(ст. 199). Логічно передбачити, що це не всі підстави, які припиняють аліментні правовідносини навіть без законодавчого їх закріплення. Наприклад, припинення аліментних зобов'язань, як зобов'язань які нерозривно пов'язані з особою платника і одержувача аліментів, відбувається у зв'язку зі смертю особи, яка одержує аліменти, а також особи, на яку покладено обов'язок щодо сплати аліментів” [57, с.28].

Погоджуючись з думкою Зілковської Л.М., вважаємо, що розмову про виникнення підстав для припинення аліментних зобов'язань треба починати зі ст.6; 180 СК України, де законодавець чітко визначив статус „дитини” та часові рамки аліментних зобов'язань (до досягнення повноліття). Придбання дитиною повної дієздатності до досягнення повноліття в результаті народження у неї дитини, реєстрації шлюбу, укладення трудового договору або реєстрації особи як підприємця (ч. 2 ст. 34, ст. 35 ЦК України) [5] а також позбавлення батьківських прав, влаштування до закладів охорони здоров'я, навчального та інших закладів (ч.2, ст. 166; СК України)[4] не є підставою для припинення зобов'язання батьків щодо її утримання. Логічно, що на наступний день після досягнення дитиною 18-ти років, фізична особа фактично втрачається статус „дитини”, отримує статус повнолітньої, дієздатної особи та у аліментнозобов'язаної особи виникає підстава для припинення виконавчого провадження щодо стягнення аліментів. На нашу думку, таку підставу, за якою дитина втрачає право отримувати аліменти а батьки зобов'язання їх сплачувати, умовно можна назвати „за віком”.

Процедура остаточного припинення сплати аліментів „за віком” чітко регламентована. У ч.7, ст. 71 Закону України „Про виконавче провадження”, № 1404-VIII, від 02 червня 2016 р. [18] законодавець вказує, що „після закінчення строку, передбаченого законом для стягнення аліментів, за відсутності заборгованості із сплати аліментів підприємство, установа, організація, фізична особа - підприємець, фізична особа, які проводили відрахування, повертають виконавцю постанову про стягнення аліментів з відміткою про перерахування в повному обсязі стягувачу присуджених йому сум аліментів. Якщо відраховані з боржника суми аліментів не були перераховані стягувачу, виконавець письмово повідомляє стягувачу про розмір заборгованості, що утворилася, та роз'яснює йому права на звернення з позовом до підприємства, установи, організації, фізичної особи – підприємця, фізичної особи, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію чи інші доходи, якщо така заборгованість утворилася з їхньої вини”[18]. Крім того, закінчення строку, передбаченого законом для відповідного виду стягнення, крім випадку, якщо існує заборгованість із стягнення відповідних платежів є підставою для закінчення виконавчого провадження (ч. 1, п. 7, ст. 39 ЗУ „Про виконавче провадження”). За таких обставин виконавець зобов’язаний винести Постанову про закінчення виконавчого провадження в день настання відповідних обставин або в день, коли виконавцю стало відомо про такі обставини (ч. 2, ст. 39 ЗУ „Про виконавче провадження”) [18].

Припинення стягнення аліментів у вітчизняному законодавстві відбувається за окремими нормами Закону України „Про виконавче провадження”[18], а саме:

- на разі повного фактичного виконання рішення суду (тобто досягнення дитиною повноліття, 23-річного віку, закінчення навчання тощо) за умови відсутності заборгованості по сплаті аліментів;
- на разі закінчення передбаченого законом строку для даного виду стягнень (тобто дитина досягла визначеного рішенням суду віку);
- на разі смерті сторони виконавчого провадження (стягувача - одержувача аліментів, чи боржника - платника аліментів);

- на разі повернення виконавчого листа на письмову вимогу стягувача;
- на разі скасування рішення про стягнення аліментів судом.

Деякі з перерахованих підстав, наприклад смерть одержувача або платника аліментів, досягнення дитиною повноліття, припиняють аліментні зобов'язання автоматично.

Наступна підстава для припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини регламентована ст. 188 СК України „Звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину”. Законодавець визначає, що у разі коли дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків і забезпечує повністю її потреби, то в такому випадку батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати дитину. Звертає увагу, що „звільнення” від аліментів та зворотнє повернення до їх отримувачів можливе лише за рішенням суду (ч.1-2, ст. 188 СК України) [4]. На нашу думку, ця стаття СК України містить два неконкретних та дискусійних висловлювання 1) „набагато перевищує дохід” та 2) „забезпечує повністю її потреби” – які можливо тлумачити в різних ступенях перевищення та повноти, і які можуть сприйматись в окремих випадках судом дуже суб'єктивно. Треба встановити конкретний дохід дитини, наприклад, в залежності від мінімальної заробітної плати або неоподаткованого мінімуму та перелік життєвонеобхідних потреб дитини (проживання, харчування, навчання, розвиток, відпочинок тощо).

Ст. 190 СК України регламентує припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Спеціалістами з нотаріату відмічається, що відповідно до ч.1, ст. 190 СК України, той із батьків, з ким проживає дитина, і той із батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно. Іншими словами, дана стаття СК України, керуючись загальними засадами регулювання сімейних відносин та можливістю регулювання їх за домовленістю сторін, встановлює правила припинення права на аліменти на утримання дитини у зв'язку із набуттям права власності на нерухоме майно [40].

Таким нерухомим майном може бути житловий будинок, квартира, земельна ділянка та інші нерухомі речі, що мають такий правовий статус відповідно до ч. 1, ст. 181 ЦК України [5]. Зокрема, ч. 1 даної статті передбачено, що батьки дитини – той, з ким проживає дитина, і той, хто проживає окремо від неї, мають право укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку із передачею права власності на нерухоме майно одним із батьків. Укласти зазначений договір батьки дитини вправі лише з дозволу органу опіки та піклування, що буде стосуватися як доцільності укладення договору, так і всього його змісту та конкретних умов. До форми договору про припинення права на аліменти для дитини ставляться вимоги: такий договір укладається у письмовій формі, обов'язково нотаріально посвідчується, укладається тільки з дозволу органу опіки та піклування і підлягає наступній державній реєстрації. Якщо не виконати ці умови згідно ч.1, ст. 190 СК України [4], то договір, керуючись ст. 220, 224 ЦК України [5], може бути визнаний нікчемним.

Відповідно до ч. 2, ст. 190 СК України, набувачем права власності на нерухоме майно є сама дитина або дитина і той із батьків, з ким вона проживає, на праві спільної часткової власності на це майно. Так, умовами договору може бути визначено набувачем права власності на нерухоме майно як саму дитину, так і дитину разом з тим із батьків, з ким вона проживає, на праві спільної часткової власності на це майно.

У разі укладення такого договору той із батьків, з ким проживає дитина, зобов'язується самостійно утримувати її. Водночас ч. 3, ст. 190 СК України встановлює положення, відповідно до якого укладення такого договору не звільняє того з батьків, хто проживає окремо (відчужувача), від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину. Такі додаткові витрати можуть бути викликані різними особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо) [40].

З метою забезпечення охорони майнових прав неповнолітньої дитини, яка стала власником нерухомого майна на підставі договору про припинення права на аліменти для дитини, та забезпечення її утримання, встановлено правило про

неможливість звернення стягнення на це майно. Так, ч.4, ст. 190 СК України заборонено звертати стягнення на майно, що було одержане за таким договором. Таким чином, на це нерухоме майно не зможуть претендувати кредитори ні дитини, ні того із батьків, з ким вона проживає до тих пір, поки дитина не стане повнолітньою.

Виходячи з вимог ч. 4, ст. 55 Закону України „Про нотаріат” № 3425-XII, від 02.09.1993 р. [19], посвідчення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно провадиться за місцезнаходженням цього майна або за місцем реєстрації однієї із сторін відповідного правочину.

На підтвердження права власності на нерухоме майно нотаріусу подається відповідний правовстановлюючий документ. Крім правовстановлюючого документа на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно, якщо воно підлягає реєстрації, долучається витяг із Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. З метою перевірки відсутності прав малолітніх та неповнолітніх дітей, недієздатних чи обмежено дієздатних осіб на користування відчужуваними житловим будинком, квартирою, кімнатою або їх частиною нотаріус вправі вимагати подачі йому довідки про склад сім'ї житлово-експлуатаційної організації, квартального комітету або іншого уповноваженого органу з питань реєстрації місця проживання.

Припинення права на аліменти у зв'язку із набуттям права власності дитиною на нерухоме майно вирізняється особливою процедурою здійснення: від отримання дозволу – укладення договору – та закінчуючи процедурою реєстрації нерухомого майна у власність дитини [40].

Можливістю повністю або частково звільнитись від сплати заборгованості за аліментами, а так, від сплати аліментів, зможе скористатися платник аліментів, у якого така заборгованість виникла у зв'язку з його тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення (ч. 2, ст. 197 СК України). На жаль, законодавець не дає вичерпного переліку обставин, що мають істотне значення, при застосуванні судами цієї норми Сімейного Кодексу України, так як,

можливість звільнення від сплати заборгованості за аліментами у зв'язку з тяжкою хворобою дитини та ін. існує виключно в судовому порядку.

Про можливість звільнення судом мачухи, вітчима від обов'язку утримання падчерки, пасинка йде мова у ч. 2, ст. 268 СК України [4], де законодавець визначає обставини такого правочину:

- 1) У разі нетривалого проживання з їхнім матір'ю, батьком.
- 2) У разі негідної поведінки у шлюбних відносинах матері, батька дитини

На жаль, на нашу думку, ця норма також містить суб'єктивний критерій („негідна поведінка”), який може тлумачитися по різному та неоднозначно в судовому засіданні.

Неоднозначні та складні питання припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини з підстав розірвання або зміни договору на сплату аліментів на дитину, який укладено між її батьками. Обставин, які можуть вплинути на розірвання договору між батьками, може бути дуже багато (одруження одним із батьків, всиновлення, удочеріння, закінчення навчання, одруження та ін.), і більшість наслідків від них мало врегульовані законодавчо. Так, Верховець К.С. відмічає, що „на жаль, положеннями чинного сімейного законодавства порядок зміни чи припинення договору про сплату аліментів на дитину не врегульований” [42, с. 176]. Автор статті стверджує, що відповідно до ст. 8 СК України встановлюється, що якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані Сімейним Кодексом, то вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Ч.2, ст. 651 ЦК України [5] встановлюються істотні підстави для зміни або розірвання договору. По-перше, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлене договором або законом. По-друге, договір може бути змінений або розірваний за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. По-третє, договір може бути змінений або розірваний у разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або

частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом [42, с. 177].

Схожої думки Діба І., який вважає, що „...зміна або припинення аліментного договору можлива у будь-який час за взаємною угодою сторін і також повинна укладатися в нотаріальній формі. Одностороння відмова від договору і одностороння зміна його умов не допускаються...” [52, с.1]

Наша позиція тотожна позиції Гофман Ю.В., яка стверджує, що „після припинення строку договору батьки більше не повинні сплачувати аліменти відповідно до умов договору, тобто у формі, розмірі й у строки, визначені в ньому. Однак, припинення строку договору не припиняє дію аліментного зобов'язання, яке встановлено законом. Тобто, якщо продовжують діяти встановлені законом обставини (дитина не досягла повноліття, непрацездатні діти, як і раніше, потребують матеріальної допомоги), особа не звільняється від права на звернення до суду за примусовим стягненням аліментів [45, с. 130].

Можливе припинення зобов'язання по сплаті аліментів у разі, коли за рішенням суду ім'я батька, матері буде виключене з актового запису про народження як батька, матері дитини. В такому випадку буде розірвано їх кровний зв'язок з дитиною, а от же, обов'язок утримувати дитину буде скасовано. За таких обставин договір про припинення аліментів у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно, а також договір на утримання дитини між батьками судом визначаються недійсними.

Зобов'язання сплачувати аліменти на дитину також припиняється в разі смерті аліментнозобов'язаної особи або самої дитини. Зобов'язання по аліментам мають особистий характер, а так як „зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою” (ст. 608 ЦК України), крім того право на аліменти не має спадковості (п.4, ч.1, ст. 1219 ЦК України)[5; 36, с. 106]. Але, прямої норми у СК України, про припинення зобов'язання по сплаті аліментів на утримання дитини, у зв'язку зі смертю аліментнозобов'язаної особи або самої дитини не має.

Також, відсутня в СК України пряма норма припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини на підставі усиновлення (удочеріння). Разом з тим, законодавець у ч.1, ст. 232 СК України припиняє „...особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена...”, а в ч.4, ст. 232 „...надає усиновлювачу права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини” [4; 57, с. 28-29].

Окрім підстав для припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини, СК України дає тлумачення підстав щодо можливих змін їх розміру (збільшення або зменшення). Так, у ч.1, ст. 192 СК України зазначається, що „розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках” [4]. Частинами 1-2, ст. 186 СК України законодавець, після перевірки органу опіки та піклування цільового витрачання аліментів, надав право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів або про внесення частини аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України, за умови виявлених фактів нецільового витрачання аліментів [4]. Така постановка питання нам вбачається цілком логічною та послідовною, але, разом з тим вважаємо, що при виявленні нецільового витрачання аліментів, законодавець в праві не тільки надати право на зменшення розміру аліментів а й зобов'язати повернути суму витрачених аліментів не за призначенням на особистий рахунок дитини, тим самим продемонструвавши основоположний принцип права – справедливості.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИМИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ПО УТРИМАННЮ ДИТИНИ ВІДПОВІДНО ДО СІМЕЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗОБОВ'ЯЗАНОЇ ОСОБИ

2.1. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків дитини

Турбота, піклування, утримання своєї дитину є не тільки моральним, а й конституційним обов'язком батьків. Цей процес нерозривно пов'язаний з наданням матеріальної допомоги дітям, що не досягли повноліття, та продовжується у разі непрацездатності або навчання повнолітньої особи. Аліментне зобов'язання по утриманню дитини з'являється не одразу, а тільки після розлучення батьків або ухилення одного з батьків приймати участь в утриманні дитини.

На думку науковців, аліментні зобов'язання мають особливі характерні риси, які саме і відрізняють їх від інших зобов'язань, а саме:

- аліментне зобов'язання носить майновий характер (сутність полягає в наданні майнових благ для задоволення потреб у правомочної особи);
- аліментні зобов'язання мають суворо особистий характер (аліментні права та обов'язки не можуть відчужуватися, а також не можуть передаватися у спадок);
- безвідплатний характер аліментних правовідносин (навіть у випадку стягнення аліментів помилково вони не можуть бути витребувані назад);
- аліментні зобов'язання мають тривалий характер (сплата відбувається щомісяця але протягом тривалого строку);
- аліментні зобов'язання мають цільове призначення (утримання дитини або іншого члена сім'ї) [79, с. 65].

Правове регулювання аліментними зобов'язаннями батьків по утриманню дитини, в першу чергу, починається з СК України, а саме з Глави 15 „Обов'язок матері, батька утримувати дитину та його виконання” [4]. У цій главі СК України законодавець чітко визначив, що батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття (ст. 180 СК України), тобто до 18-річного віку дитини.

Визначені способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину, до них законодавець відносить:

- 1) За домовленістю (договором) між батьками (ч. 1-2, ст. 181; 189 СК України).
- 2) За рішенням суду (у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина згідно ч. 3, ст. 181 СК України).
- 3) За ініціативою платника аліментів (ч. 1-3. ст. 187 СК України).
- 4) За ініціативою одержувача аліментів (ч. 4, ст. 187 СК України).
- 5) Шляхом передачі дитині або дитині і тому із батьків, з ким вона проживає, права на володіння нерухомим майном (ст. 190 СК України).

Законодавець дозволяє (за домовленістю між батьками дитини) платнику аліментів брати участь в утриманні дитини в грошовій і (або) натуральній формі. Також, на вибір одного з батьків або представника дитини, з якими вона проживає, можна звертатися до суду, як присудження аліментів у частці від доходу її матері, батька, така і у твердій грошовій сумі. Якщо судом вже прийнято рішення про спосіб стягнення аліментів, то його змінення можливе також лише за рішенням суду (ч. 3. ст. 181 СК України).

У СК України врегульоване питання стягнення аліментів у разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги. За такої ситуації від'їжджаючий батько (мати) повинен повністю сплатити аліменти на основі ч. 1 „Порядку”, встановленому Кабінетом Міністрів України (КМУ), Постановою „Про затвердження «Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги» ” № 1203, від 19.08.2002 р. [12]. Згідно ч.2 чинної Постанови КМУ № 1203, „...разом із заявою про видачу паспорта громадянина України для виїзду за кордон або оформлення відповідної сторінки у паспорті (далі - паспорт) подає до паспортної служби органу внутрішніх справ за місцем постійного проживання в Україні у разі наявності

дитини (дітей), що залишається в Україні, договір про виплату аліментів або нотаріально засвідчену заяву про відсутність у одержувача аліментів вимог щодо стягнення аліментних платежів, або копію рішення суду про виплату аліментів” [12].

Законодавчо врегульоване питання, коли особа яка вже тимчасово перебуває за кордоном вирішила залишитися на постійне проживання. За такої ситуації вона повинна подати ті ж самі документи, що й при отриманні паспорту громадянина України для виїзду за кордон до паспортної служби органу внутрішніх справ за місцем постійного проживання (ч. 4 Постанови КМУ № 1203). Треба зазначити, що такі жорсткі заходи, щодо сплати всіх аліментних зобов’язань наперед, стосуються тільки виїзду аліментнозобов’язаної особи до країн, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги у цивільних, сімейних або шлюбно-сімейних справах. Міністерство юстиції України на своєму офіційному сайті дає вичерпний список країн, з якими укладені, або, що застосовуються у порядку правонаступництва, відповідні чинні договори у хронологічній послідовності [86]. Найстарший договір про надання правової допомоги у цивільно-сімейних справах Україна має з Республікою Албанія (на правах правонаступництва), який був укладений в 1958 р. (див. табл. 1), а за часів незалежності з Китаєм у 1992 р.

Таблиця 2.1

Чинні міжнародні двосторонні договори України про надання правової допомоги у цивільно-сімейних справах, станом на 01.05.2018 р.

№ п.п.	Назва країни, з якою укладено договір	Рік підписання договору
1	2	3
1.	Албанія	1958
2.	Австрія	1970
3.	Ірак	1973
4.	Фінляндія	1978
5.	Італія	1979
6.	Алжир	1982
7.	Туніс	1984
8.	Ємен	1986
9.	Китай	1992
10-12.	Польща, Литва, Молдова	1993

13-16.	Естонія, Грузія, Латвія, Монголія	1995
17.	Узбекистан	1998

Продовження табл. 2.1

1	2	3
18-20.	В'єтнам, Македонія, Туреччина	2000
21-22.	Чеська Республіка, Угорщина	2001
23-24.	Румунія, Греція	2002
25-26.	Куба, Корейська НДР	2003
27-29.	Іран, Болгарія, Кіпр	2004

Джерело: складено автором на основі [86]

Іншими словами, при виїзді аліментнозобов'язаної особи у будь-яку країну, окрім 29 країн зазначених нами у табл. 2.1, з нього за рішенням суду до його виїзду за межі України може бути стягнуто аліменти за весь період до досягнення дитиною повноліття (ч. 6, ст. 181 СК України). Законодавець не передбачив повернення аліментів у разі стягнення аліментів за весь період до повноліття дитини, але при цьому невідбуті з будь-яких причин до за кордону (безвідплатний характер аліментних правовідносин), натомість, дозволяє за змін обставин, у судовому порядку, встановити періодичне стягнення аліментів з урахуванням вже сплаченої суми (ч. 7, ст. 181 СК України).

Ч. 8, ст. 181 СК України регламентовано, що в разі коли „...місце проживання чи перебування батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, дитині призначається тимчасова державна допомога з урахуванням матеріального стану сім'ї, у якій виховується дитина. Виплата тимчасової державної допомоги здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України” [4]. Роботу по призначенню та виплати тимчасової державної допомоги дітям покладено на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей. Більш детально про призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, буде нами розглянуто в розділі 3 даної випускної кваліфікаційної роботи. СК України чітко визначає обставини, які можуть бути враховані судом

при визначенні розміру аліментних зобов'язань, до них згідно ч. 1, ст. 182 відносяться:

- 1) Стан здоров'я та матеріальне становище дитини.
- 2) Стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів.
- 3) Наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина.
- 4) Наявність рухомого та нерухомого майна, грошових коштів.
- 5) Доведені стягувачем аліментів витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів.
- 6) Інші обставини, що мають істотне значення [4].

Відповідно до змін та доповнень статей 182 та 184 СК України, які діяли з 08.07.2017 р., з набранням чинності Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів” [16], мінімальний розмір аліментів у твердій грошовій сумі на одну дитину відповідного віку було збільшено з 30 % до 50 % прожиткового мінімуму. Враховуючи нові значення прожиткового мінімуму затверджені у головному кошторисі України на 2018 рік та схвалені 7 грудня 2017 р. у другому читанні Верховною Радою України [17], з 1 січня 2018 р. до 30 червня 2018 р. дитині віком до 6 років не може виплачуватися аліментів менше ніж 746 грн. на місяць (від 6 до 18 років – не менше ніж 930 грн.). У подальшому при зміні прожиткового мінімуму буде змінюватись і мінімальна сума аліментних зобов'язань, а саме: з 1 липня 2018 р. до 30 листопада 2018 р. не менше ніж 779,5 грн. для дитини віком до 6 років (від 6 до 18 років – 972 грн.), а з 1 грудня 2018 року мінімальний розмір аліментів на одну дитину різного віку повинен складати не менше ніж 813 гривень та 1013,5 гривень відповідно [59, с. 28].

Значна частина СК України присвячена регулюванню визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини (ст. 183 СК

України) або розміру аліментів у твердій грошовій сумі (ст. 184 СК України). В будь-якому випадку рішення про визначення розміру приймається судом. Стосовно частки, то вона як єдина призначається від заробітку (доходу) матері, батька і в разі однієї дитини на утриманні, і в разі двох і більше дітей на утриманні. Якщо дітей двоє і більше частка стягується до досягнення найстаршою дитиною повноліття, а надалі, якщо ніхто з батьків не звернувся до суду з позовом про визначення розміру аліментів на інших дітей, аліменти стягуються за вирахуванням тієї рівної частки, що припадала на дитину, яка досягла повноліття (ч. 2-3, ст. 183 СК України).

Ч. 5, ст. 183 СК України законодавець зазначає, що „той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину” [4].

На відміну аліментів від частки заробітку (доходу) матері, батька, аліменти призначенні судом або за домовленістю між батьками в твердій грошовій сумі підлягають індексації відповідно до ч. 2, ст. 184 СК України. Крім цього, якщо розмір в твердій сумі менший ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (розміри прожиткового мінімуму нами зазначені вище), то в такому випадку „той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів у розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку” [4].

Законодавець відокремив аліментні зобов'язання по утриманню дитини та додаткові витрати на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо). Про такі додаткові витрати йде мова у ст. 184 СК України, якою дозволено їх фінансувати наперед, покривати після понесення одноразово, сплачувати постійно або періодично. Але, є і однакова риса додаткових витрат на дитину та аліментних зобов'язань, вони

призначаються або на добровільній основі (договір між батьками) або в разі спору за рішенням суду (ч. 2, ст. 185 СК України).

Передбачено в законодавстві регулювання ситуації, коли аліменти на дитину витрачаються матір'ю (батьком) не за цільовим призначенням. За таких обставин платник аліментів звертається із заявою до органу опіки та піклування (або за власною ініціативою органу опіки та піклування) з проханням провести відповідну перевірку. У разі підтвердження факту нецільового витрачання аліментів на дитину, платник має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів або про внесення частини аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України (ст. 186, СК України).

Ст. 187 СК України врегульоване питання добровільної сплати платником аліментів на дитину за його власної ініціативи. На основі ч. 1, ст. 187 така можливість реалізується через подання заяви за місцем роботи, виплати пенсії та ін. Бухгалтерія підприємства, на якому працює платник аліментів, повинна не пізніше триденного строку від дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії відрахувати аліменти. В такому випадку законодавець зняв обмеження (не більше 50 %) у частині заробітної плати та дозволив за власною заявою платника аліментів стягувати і більшу частку а ніж 50% доходів (ч. 3, ст. 187 СК України). Якщо є виконавчий лист суду про стягнення аліментів на дитину, то таку заяву до бухгалтерії підприємства платника аліментів може самостійно подати і особа, на користь якої присуджено аліменти на дитину (ч. 4, ст. 187 СК України).

Законодавством чітко визначено перелік видів доходів, які враховуються та не утримуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб. Такий перелік затверджено Постановою КМУ № 146, від 26.02.1993 р. [20] та чисельними змінами до неї (Постанова КМУ № 135, від 21.01.2000 р.; Постанова КМУ № 869, від 01.07.2002 р. та ін.) а також зазначено у Главі IX „Звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника”, Закону України „Про виконавче провадження”, № 1404-VIII,

від 02 червня 2016 р. [18]. Відповідно до Постанови КМУ № 146, аліменти на дитину вираховується з усіх видів заробітку і додаткової винагороди як за основною роботою, так і за роботою за сумісництвом, в тому числі з : основної заробітної плати за посадовим окладом, тарифною ставкою, відрядними розцінками тощо; усіх видів доплат і надбавок до заробітної плати; грошових і натуральних премій; оплати за надурочну роботу, за роботу в святкові, неробочі та вихідні дні; заробітної плати, що зберігається під час відпустки, а також з одержуваної при звільненні компенсації за невикористану протягом кількох років відпустку; заробітної плати, що зберігається під час виконання державних і громадських обов'язків, та в інших випадках збереження середньої заробітної плати; винагороди за загальні річні підсумки роботи підприємств та організацій; винагороди, що виплачується штатним літературним працівникам газет, журналів, агентств друку, радіо, телебачення із фонду літературного гонорару, а також нештатним літературним працівникам, що підлягають державному соціальному страхуванню; одноразової винагороди (відсоткових надбавок) за вислугу років; допомоги по державному соціальному страхуванню, а також з допомоги по тимчасовій непрацездатності, що встановлені в колективних сільськогосподарських підприємствах; доплат до допомоги по державному соціальному страхуванню, виплачуваних за рахунок підприємств, установ, організацій; сум, виплачуваних для відшкодування збитків у зв'язку з втратою працездатності внаслідок каліцтва або іншого пошкодження здоров'я, за винятком сум для відшкодування витрат на догляд за ними, на додаткове харчування, санаторно-курортне лікування (включаючи оплату проїзду) і протезування потерпілих; допомоги по безробіттю; одержуваної пенсії, за винятком надбавок до пенсії, що виплачуються інвалідам першої групи на догляд за ними; державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства, стипендій, виплачуваних студентам в період навчання у вищих навчальних закладах, учням професійних навчально-виховних закладів та слухачам навчальних закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів; доходів від підприємницької діяльності, селянських (фермерських) господарств, кооперативів, об'єднань громадян, а також доходів,

що припадають на частку платника аліментів від присадибної ділянки або підсобного господарства; усіх видів заробітку, одержуваного адвокатами за роботу в юридичних консультаціях; плати, отриманої за передачу в оренду земельної ділянки або земельної частки (паю); інших видів заробітку [59].

Існує і законодавча заборона на утримання аліментів з окремих видів виплат, що належить платнику аліментів (ст. 73, ЗУ „Про виконавче провадження”):

- 1) вихідну допомогу, що виплачується в разі звільнення працівника;
- 2) компенсацію працівнику витрат у зв'язку з переведенням, направленням на роботу до іншої місцевості чи службовим відрядженням;
- 3) польове забезпечення, надбавки до заробітної плати, інші кошти, що виплачуються замість добових і квартирних;
- 4) матеріальну допомогу особам, які втратили право на допомогу по безробіттю;
- 5) допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 6) одноразову допомогу у зв'язку з народженням дитини;
- 7) допомогу при усиновленні дитини;
- 8) допомогу на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- 9) допомогу на дітей одиноким матерям;
- 10) допомогу особам, зайнятим доглядом трьох і більше дітей віком до 16 років, по догляду за дитиною-інвалідом, по тимчасовій непрацездатності у зв'язку з доглядом за хворою дитиною, а також на іншу допомогу на дітей, передбачену законом;
- 11) допомогу на лікування;
- 12) допомогу на поховання;
- 13) щомісячну грошову допомогу у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва та особистого підсобного господарства громадян, які проживають на території, що зазнала радіоактивного забруднення;

14) дотації на обіди, придбання путівок до санаторіїв і будинків відпочинку за рахунок фонду споживання.

15) неоподатковуваного розміру матеріальної допомоги;

16) грошової компенсації за видане обмундирування і натуральне постачання;

17) вихідної допомоги в разі звільнення (виходу у відставку) з військової служби, служби в поліції та Державної кримінально-виконавчої служби України, а також грошового забезпечення, що не має постійного характеру, та в інших випадках, передбачених законом;

18) одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві;

19) грошової допомоги, пов'язаної з безоплатним забезпеченням протезування (ортезування) учасника антитерористичної операції, який втратив функціональні можливості кінцівок, благодійної допомоги, отриманої учасниками антитерористичної операції, незалежно від її розміру та джерела походження [18].

Велика частка СК України стосується стягнення аліментів за минулий час, визначення заборгованості, відповідальності за прострочення сплати, строків сплати та звільнення від сплати заборгованості за аліментами на дитину (ст. 194-197, СК України). Наприклад, дано право на стягнення аліментів за минулий час, але не більше як за три роки, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання. Якщо причиною не стягування аліментів був розшук платника аліментів або у зв'язку з його перебуванням за кордоном, аліменти мають бути сплачені за весь минулий час (ч. 2, ст. 194 СК України). Також, дано право утворену заборгованість сплатити добровільно, шляхом подання заяви за місцем отримання доходів, або як і у випадках спорів з аліментами та додаткових витрат, стягнути їх за рішенням суду (ч. 3, ст. 194 СК України). Стягненню заборгованості за аліментами не завадить і досягнення дитиною повноліття (ч. 4,

ст. 194 СК України). Розмір заборгованості за аліментами обчислюється державним виконавцем, приватним виконавцем, а в разі виникнення спору – судом (ч. 3, ст. 195 СК України). За прострочення сплати аліментів, оплати додаткових витрат на дитину законодавством передбачено сплату неустойки (пені), за виключенням коли платник аліментів є неповнолітнім (ст. 196 СК України).

Окрім національного законодавства, окремі питання аліментних правовідносин регулюються багатосторонніми міжнародними договорами, що стосуються прав дітей у цивільно-сімейних справах (див. табл. 2.2). Найповажніша за віком з яких є Конвенція „Про стягнення аліментів за кордоном”, від 20.06.1956 р. (див. Додаток А) [13].

Таблиця 2.2

Чинні багатосторонні міжнародні договори в сфері міжнародно-правового співробітництва у цивільно-сімейних справах, станом на 01.05.2018 р.

№ п.п.	Назва договору	Дата укладання договору
1	2	3
1.	Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (м. Мінськ)	22.01.1993 р.
2.	Протокол до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах	28.03.1997 р.
3 ¹ .	Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (м. Кишинів)	07.10.2002 р.
4.	Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання	02.10.1973 р.
5.	Гаазька конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей	19.10.1996 р.
6.	Європейська конвенція про здійснення прав дітей	25.01.1996 р.
7 ¹ .	Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом	15.10.1975 р.
8.	Конвенція про стягнення аліментів за кордоном	20.06.1956 р.

Джерело: складено автором на основі [86]

Примітка. Договори, які Україною не ратифіковані

Треба зазначити, що в разі протиріч між національним законодавством та міжнародними договорами, треба застосовувати норму ст. 9 „Конституції України [1] та ст. 19 „Дія міжнародних договорів України на території України”, Закону України „Про міжнародні договори України”, № 1906-VI, від 29.06.2004 р. [21], якими визначено, що „чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України” [1; 21], а у разі коли міжнародним договором встановлені інші правила, а ніж у вітчизняному законодавстві, то застосовується правила міжнародного договору.

Окремі питання регулювання аліментних зобов'язань по утриманню дитини (звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину, договір між батьками про сплату аліментів на дитину, припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно та ін.) були нами розглянуті в попередньому розділі даної випускної кваліфікаційної роботи.

2.2. Правове регулювання аліментних зобов'язань діда, баби, брата, сестри

Правове регулювання аліментних зобов'язань інших членів сім'ї дитини, в першу чергу, починається з СК України, а саме з Глави 21 „Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів” та Глави 22 „Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів”, Розділу V, СК України [4]. Згідно ч.2, ст. 258 СК України, баба і дід, які проживають з дитиною, „мають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних внуків до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень”. Аналогічним правом, згідно ч.2, ст. 262 СК України, володіють сестра і брат, які разом проживають з дитиною, які в праві звертатися за захистом прав та інтересів своїх малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних братів, сестер. По суті цих осіб законодавець наділяє, за

відсутності батьків або одного з батьків дитини, правами які надані батькам – представляти інтереси дитини в суді.

Окрім прав, баби, діда, сестри, брата та інших членів сім'ї, покладено і низку обов'язків. Науковцями відмічається, що виконання аліментного обов'язку родичами дитини та іншими особами має низку особливостей: по-перше, баба та дід можуть бути суб'єктами аліментного обов'язку щодо внука незалежно від свого віку та працездатності, за умови що вони є матеріально забезпеченими; по-друге, аліменти повинні присуджуватись з кожного з них окремо, оскільки обов'язок по утриманню внука є їхнім індивідуальним, а не солідарним обов'язком [71, с.490].

Обов'язок баби і діда утримувати внуків регламентовано у ст. 265, СК України, але настає він лише за певних умов:

1) Якщо у дітей немає матері або батька. Зокрема, у випадку офіційної констатації смерті батьків або оголошення їх померлими в порядку, визначеному положеннями ст. 46 ЦК України [5] або у разі визнання батька, матері в судовому порядку безвісно відсутніми або коли їх місце знаходження невідоме.

2) Якщо батьки є, але не можуть з поважних причин надавати дитині належного утримання.

3) Якщо баба або дід матеріально спроможні.

З приводу застосування цієї статті, на наш погляд, можуть виникнути ситуації, які складно буде врегулювати. По-перше, термін „поважні причини” не розтлумачено, тобто яку причину законодавець вважає поважною, а яку ні остаточно не з'ясовано. По-друге, яка доля спіткає дитину і її утримання, якщо батьки будуть з „неповажних причин” ухилятися від утримання дитини? Скажімо пияцтво, наркоманія, жебракування батьків буде скоріш за все рахуватися неповажною причиною, але в такому випадку дитина не буде отримувати аліментів ні від „горе-батьків”, а ні від діда або баби, так як причина ненадання аліментів неповажна. По-третє, термін „можуть надавати матеріальну допомогу” є взагалі не конкретним. Тобто, якою сумою грошей (обсяг заробітної плати, пенсії тощо) повинні володіти баба, дід, для того, щоб можна було зробити висновки

про їх матеріальну спроможність або неспроможність. Логічна прив'язка з цього приводу могла б бути до прожиткового мінімуму або його частки.

Обов'язок сестри, брата утримувати малолітніх, неповнолітніх братів та сестер, які потребують матеріальної допомоги, в окремих моментах дещо відрізняється від аналогічного обов'язку баби або діда. Так, законодавець до умов появи такого обов'язку у сестри, брата, окрім відсутності батьків, додає відсутність чоловіка або дружини у неповнолітніх братів та сестер (ч. 1, ст. 267 СК України). Така норма не міститься у обов'язку баби, діда (ст. 265, СК України), але, стосується лише відсутності батьків у дитини. Іншими словами, за певних обставин одружена неповнолітня дитина, має право вимагати отримання аліментів від своїх повнолітніх брата, сестри, але не має такого права у відносинах з бабою, дідом. Тобто, одружена чи неодружена неповнолітня дитина, на обов'язок баби, діда утримувати її не впливає.

Факт одруження або розлучення неповнолітньої дитини, згідно чинного законодавства, впливає на набуття повної цивільної дієздатності, а саме: „у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається” (ч. 2, ст. 34 ЦК України) [5]. Але, може впливати на право отримувати аліменти від повнолітніх брата, сестри, за умови, що чоловік (дружина) можуть надавати своєму неповнолітньому чоловіку (дружині) належне утримання. Не з'ясованою законодавчо залишається ситуація, коли неповнолітня дитина, яка потребує матеріальної допомоги, одружується теж на неповнолітній особі, але яка при цьому матеріально забезпечена. На нашу думку, ця обставина може бути визнана судом, як така, що має істотне значення та впливати на визначення розміру аліментів згідно п.4, ч. 1, ст. 182 СК України.

Також, сестра, брат повинні самі бути повнолітніми особами. Підсумовуючи можна сказати, що обов'язок сестри і брата утримувати неповнолітніх своїх сестер і братів настає за умов:

- 1) Повноліття брата, сестри, з якими проживає малолітні, неповнолітні брати та сестри, які потребують матеріальної допомоги.
- 2) Якщо у дітей немає матері або батька.
- 3) Якщо у дітей немає дружини або чоловіка.
- 4) Якщо батьки, дружина або чоловік є, але вони не можуть з поважних причин надавати дитині належного утримання.
- 5) Якщо повнолітні брат або сестра матеріально спроможні.

Право визначати розмір аліментів на дитину, що стягуються з баби, діда, сестри, брата та інших членів сім'ї, законодавець також, як і у випадку аліментів на дитину з батьків, надав суду. При визначенні розміру аліментів суд бере до уваги матеріальний та сімейний стан платника та одержувача аліментів (ч. 1, ст. 272 СК України). Розмір таких аліментів може бути визначений судом у частці від заробітку (доходу) або в твердій грошовій сумі (ч. 1, ст.272 СК України). Треба звернути увагу, що законодавець регулюючи цю норму не вказав на можливість натуральної форми аліментів на дитину від діда, баби, сестри, брата. Для батьків, які домовились між собою про утримання дитини, ця норма регулюється ч.2, ст. 181 СК України, де законодавець прямо дозволяє тому, хто окремо проживає від дитини, утримувати її в грошовій і (або) натуральній формі.

Сукупний розмір аліментів на дитину, які сплачують всі зобов'язані особи, включаючи діда, бабу, сестру, брата не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Тобто, зміни та доповнення статей СК України, які вступили в дію 08.07.2017 р., з набранням чинності Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів”[16], не зачіпають розміру аліментів на дитину від діда, баби, сестри, брата, а тільки змінили мінімальний розмір аліментів на утримання дитини від батьків.

Відповідно до встановлених нових розмірів прожиткового мінімуму на дітей відповідного віку [17], мінімальний розмір сукупних стягнень аліментів від діда, баби, сестри, брата на дитину до 6 років не може бути меншим ніж

447,60 грн. на місяць, відповідно на дитину від 6 до 18 років – не менше ніж 558 грн. У подальшому при зміні прожиткового мінімуму буде змінюватись і мінімальна сукупна сума аліментних зобов'язань від діда, баби, сестри, брата, а саме: з 1 липня 2018 р. до 30 листопада 2018 р. не менше ніж 467,70 грн. для дитини віком до 6 років (від 6 до 18 років – 583,20 грн.), а з 1 грудня 2018 року мінімальний сукупний розмір аліментів на одну дитину різного віку повинен складати не менше ніж 487,80 гривень та 608,10 гривень відповідно.

При чому, якщо позов пред'явлений не до всіх зобов'язаних осіб, а лише до деяких з них, розмір аліментів визначається з урахуванням обов'язку всіх зобов'язаних осіб надавати утримання (ч. 2, ст. 272 СК України). На думку багатьох науковців, яка збігається і з нашою позицією, ця норма доволі суперечлива та розмита. По-перше, мінімум сплати аліментів (30 %), в залежності від прожиткового мінімуму дитини, для діда, баби, сестри, брата чомусь менше, а ніж мінімальний розмір аліментів для батьків. Для сплати аліментів батьками такий мінімум складає 50 відсотків від прожиткового мінімуму дитини (ч. 2, ст. 182 СК України). Складно уявити як може дитина на даний момент утримуватися на 447,60 грн. або 558 грн. на місяць. Звичайно, на нашу думку, цю норму треба збільшувати, хоч би до мінімального рівня аліментів від батьків (50%). По-друге, до цього часу відсутні роз'яснення Пленуму Верховного суду України стосовно дій суду у тих випадках, коли у малолітньої або неповнолітньої дитини є баба, дід та повнолітні брати та сестри. Адже за таких умов визначити, хто з них повинен надавати допомогу дитині у першу чергу складно, так як черговості аліментних зобов'язань законодавчо не визначено. На нашу думку, по прикладу почергового отримання права на спадкування (Глава 86 „Спадкування за законом” ЦК України), законодавець міг би створити родинну чергу і на обов'язок утримувати малолітню або неповнолітню дитину, включивши до нього не тільки бабу, діда, сестру, брата а й усиновлювачів, рідних дядька та тітку, двоюрідних родичів та ін. родичів сім'ї. По-третє, якщо позов пред'явлений не до всіх зобов'язаних осіб, а лише до деяких з них, розмір аліментів визначається з урахуванням обов'язку всіх зобов'язаних осіб надавати утримання. Суду в такій ситуації визначати частку

кожного у сукупному розмірі аліментів буде доволі складно. Так як, у кожного з аліментнозобов'язаних осіб цієї категорії можуть бути різними матеріальний та сімейний стани, що взагалі дає право суду звільнити їх сплати аліментів (ч. 1, ст. 273 СК України). По-четверте, прямих норм у СК України по врегулюванню цих питань відсутні, що створює юридичні прогалини та колізії.

СК України врегульоване питання зміни розміру аліментів на дитину та звільнення від їх сплати діда, бабу, сестру, брата. Так, ч.1, ст. 273 СК України дає право суду змінити встановлений розмір аліментів або звільнити від їх сплати в разі зміни матеріального або сімейного стану особи, яка сплачує аліменти, чи особи, яка їх одержує. Абзац 2, ч.1, ст. 273 дає право суду звільнити сестру, брата та інших членів сім'ї від сплати аліментів, якщо з'явилися обставини, що мають істотне значення.

Крім того, у порядку визначенні заборгованості за аліментами, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів а також повне або часткове звільнення від заборгованості за аліментами законодавець посилається на норми встановлені статтями 194-197 СК України. Тобто, всі норми, які стосувалися стягненню аліментів з батьків за минулий час, визначенню заборгованості, відповідальності за прострочення сплати, строків сплати та звільненню від сплати заборгованості за аліментами на дитину, так само застосовуються і на аліменти від діда, баби, сестри, брата. А саме, окремі норми включають в себе:

- надається право на стягнення аліментів за минулий час, але не більше як за три роки, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання (ч. 1, ст. 194 СК України);
- у разі, якщо причиною не сплати аліментів був розшук платника аліментів або у зв'язку з його перебуванням за кордоном, аліменти мають бути сплачені за весь минулий час (ч. 2, ст. 194 СК України);
- надається право діду, бабі, сестрі, брату утворену заборгованість сплатити добровільно, шляхом подання заяви за місцем отримання доходів, або як і у випадках спорів з аліментами на батьків та додаткових витрат, або заборгованість буде стягнута за рішенням суду (ч. 3, ст. 194 СК України);

- стягнення заборгованості за аліментами не зупиняється і після досягнення дитиною повноліття (ч. 4, ст. 194 СК України);
- розмір заборгованості за аліментами обчислюється державним виконавцем, приватним виконавцем, а в разі виникнення спору – за рішенням суду (ч. 3, ст. 195 СК України);
- за прострочення по сплаті аліментів та оплати додаткових витрат на дитину передбачено стягнення пені (у розмірі 1% від відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 відсотків заборгованості, за виключенням коли платник аліментів є неповнолітнім) згідно ч. 1, ст. 196 СК України;
- пеня, зазначена у попередньому пункті, не сплачується, якщо платник аліментів є неповнолітнім (ч. 3, ст. 196 СК України);
- за позовом діда, баби, брата, сестри суд може повністю або частково звільнити їх від сплати заборгованості за аліментами, якщо вона виникла у зв'язку з їх тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення (ч. 2, ст. 197 СК України);
- та інші норми передбачені статтями 194-197 СК України.

В цілому, правове регулювання аліментних зобов'язань баби, діда, сестри, брата, маючи однакові норми регулювання з аліментними зобов'язаннями батьків, так само мають багато різних норм (сукупний розмір аліментів на дитину, солідарний обов'язок всіх зобов'язаних осіб та ін.), що відокремлює аліментні зобов'язання баби, діда, сестри, брата від аліментних зобов'язань батьків.

2.3. Правове регулювання аліментних зобов'язань інших членів сім'ї та родичів дитини (мачухи, вітчима, вихователів, усиновлювачів)

Правове регулювання аліментних зобов'язань мачухи, вітчима по утриманню падчерки, пасинка ускладняється тим, що в юридичній літературі немає єдності щодо визначення термінів „вітчим” та „мачуха. Так, на думку Ромовської З.В., мачухою, вітчимом може вважатися особа лише за умови

спільного проживання з дитиною і яка знаходиться в офіційному шлюбі з батьком, матір'ю. У разі розірвання шлюбу з батьком, матір'ю, навіть за умови продовження спільного проживання, статус мачухи або вітчима припиняється [74, с. 386]. Інші вважають, що вітчимом треба вважати чоловіка (нерідного батька) рідної матері дитини, з яким мати і дитина постійно проживають однією сім'єю. Відповідно, мачухою є дружина (нерідна матір) рідного батька дитини, з якою батько й дитина постійно проживають однією сім'єю [65, с. 387-388]. Схожу позицію висловлюють науковці, які стверджують, що „...особа може набути статусу мачухи або вітчима внаслідок реєстрації шлюбу з батьком чи матір'ю дитини або проживання з ними у фактичних шлюбних стосунках” [66, с. 454]. На думку Апопій І.В., статус вітчим або мачуха значно відрізняються від статусу усиновлювачів, опікунів чи піклувальників. Враховуючі це надається такі тлумачення визначенням термінів „вітчим” та „мачуха”, як: „вітчим – це чоловік, який перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, проживає з дитиною однією сім'єю і не є її усиновлювачем, опікуном чи піклувальником; відповідно, мачуха – це дружина батька дитини, яка проживає з дитиною однією сім'єю і не є її усиновлювачем, опікуном чи піклувальником” [37, с. 133]. На нашу думку, для уникнення суперечностей та різнотлумачення цих термінів, законодавець може шляхом доповнення до діючого СК України внести їх єдине визначення, що удосконалисть та покращить українське законодавство в цій частині правовідносин.

Правове регулювання аліментних зобов'язань мачухи, вітчима по утриманню падчерки (нерідної дочки одного з подружжя, яка доводиться рідною другому), пасинка (нерідного сина одного з подружжя, який доводиться рідним другому) спирається, в першу чергу, на ст. 268 „Обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка” СК України. Згідно ч. 1 даної статті „мачуха, вітчим зобов'язані утримувати малолітніх, неповнолітніх падчерку, пасинка, які з ними проживають, якщо у них немає матері, батька, діда, баби, повнолітніх братів та сестер або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання, за умови, що мачуха, вітчим можуть надавати матеріальну допомогу”

[4]. При аналізі ч. 1, ст. 268 СК України можна зробити висновки, що аліментні зобов'язання мачухи, вітчима можливі за наявності декілька умов:

- 1) У падчерки, пасинка не має матері, батька.
- 2) У падчерки, пасинка не має діда, баби, повнолітніх брата або сестри.
- 3) У падчерки, пасинка є мати, батько, дід, баба, повнолітніх брата або сестри, але вони з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання.
- 4) Наявність факту відповідних сімейних зв'язків – свояцтва (мачуха, вітчим)
- 5) Мачуха, вітчим фінансово спроможні та можуть надавати матеріальну допомогу падчерці, пасинку.

Логічно стверджувати, що законодавець опосередковано (прямої норми не має), спираючись на статті 180, 232, 265, 268 та 269 СК України, фактично створив три черги зобов'язаних суб'єктів аліментних правовідносин:

Перша черга – батьки (матір, батько) та усиновлювачі (оскільки, згідно ч. 4, ст. 232 СК України, права й обов'язки усиновлювачів щодо дитини прирівнюються до батьківських прав і обов'язків);

Друга черга – дід, баба, брат, сестра (за відсутності батьків);

Третя черга – мачуха, вітчим та інші члени сім'ї та родичі, в сім'ї яких виховувалася дитина до моменту її повноліття (за відсутності батьків, баби, діда, повнолітніх братів та сестер).

Згідно ч. 2, статті 268 СК України „суд може звільнити вітчима, мачуху від обов'язку по утриманню падчерки, пасинка або обмежити його певним строком, зокрема у разі:

- 1) нетривалого проживання з їхнім матір'ю, батьком;
- 2) негідної поведінки у шлюбних відносинах матері, батька дитини” [4].

При аналізі ч. 2, ст. 268 СК України можна зробити висновки, що за рішення суду аліментні зобов'язання вітчима, мачухи можуть бути або обмежені певним строком або скасовані у разі нетривалого проживання з матір'ю, батьком падчерки (пасинка). Законодавчо не встановлено критерію тривалого або нетривалого проживання подружжя, але окремими дослідженнями [87, с. 47], нам

вбачається логічним, що це цей критерій потрібно прирівняти до п'яти і більше років. Так як, враховуючи норму ст. 270 СК України, для виникнення зворотнього обов'язку падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима необхідною умовою є теж не менш як п'ятирічний термін отримання систематичної матеріальної допомоги падчеркою, пасинком від мачухи, вітчима.

Наступною умовою, яка може дозволити суду або обмежити певним строком або скасувати аліментні зобов'язання мачухи, вітчима є – негідна поведінка у шлюбних відносинах. Також, чітких критеріїв гідної (або негідної) поведінки СК України не містить. Наша позиція збігається з думкою науковців, які вважають, що до таких дій варто відносити: „...систематичне пияцтво, насильство щодо другого подружжя або дитини, поширення неправдивих відомостей про них, подружні зради, відсутність піклування про сім'ю тощо. На підтвердження фактів негідної поведінки матері, батька дитини у шлюбних відносинах мачуха, вітчим можуть подавати суду будь-які докази у відповідності до Цивільного процесуального кодексу України” [43, с. 422].

Треба звернути увагу, що згідно ч.1, ст. 270 СК України „повнолітні падчерка, пасинок зобов'язані утримувати непрацездатних мачуху, вітчима, якщо вони потребують матеріальної допомоги і якщо вони надавали падчерці, пасинкові систематичну матеріальну допомогу не менш як п'ять років, за умови, що падчерка, пасинок можуть надавати матеріальну допомогу” [4]. Але, цей обов'язок також є обов'язком третього порядку і згідно ч. 2, ст. 270 СК України настає тоді, якщо у мачухи, вітчима немає чоловіка, дружини, повнолітніх дочки, сина, братів та сестер, або якщо ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання.

Науковцями зазначається, що у Кодексі законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадського стану Української РСР 1926 р. було зазначено, що „особи, які взяли до себе дітей на постійне виховання з утриманням, в разі відмови від виховання зобов'язані сплачувати аліменти неповнолітнім або непрацездатним повнолітнім дітям”[64]. У ст. 95, Кодексу про шлюб та сім'ю України від 20.06.1969 р. було зазначено, що особи, які постійно виховували дитину і

утримували її як члена своєї сім'ї, подаючи їй систематичну матеріальну допомогу зобов'язані її утримувати [22]. Майже тотожна норма містить і у сучасному Сімейному Кодексу України 2002 року, у якому в ст. 269 „Обов'язок інших осіб утримувати дитину” законодавець встановлює, що „особи, у сім'ї яких виховувалася дитина, зобов'язані надавати їй матеріальну допомогу, якщо у неї немає батьків, баби, діда, повнолітніх братів та сестер, за умови, що ці особи можуть надавати матеріальну допомогу” [4]. Повного переліку таких осіб у законодавстві немає, але на нашу думку, до них можуть бути віднесені рідні тітка або дядько, двоюрідні сестра, брат, тітка, дядько та інші особи різного ступеня спорідненості, і яких можна назвати одним терміном „вихователі” або „фактичні вихователі”.

З аналізу ст. 269 СК України, що цей аліментний обов'язок інших осіб (фактичних вихователів) також є обов'язком третього порядку і настає тоді, якщо у дитини немає батьків, діда, баби, повнолітніх братів та сестер. Другою умовою виникнення аліментного обов'язку інших осіб також є їх фінансова спроможність (можливість надавати матеріальну допомогу).

Обов'язок, передбачений ст. 269 СК України, про стягнення аліментів із фактичних вихователів не поширюється на опікунів, піклувальників та осіб, які прийняли до себе для спільного проживання, виховання дитину за договором з органом опіки та піклування (приймна сім'я, патронат, дитячий будинок сімейного типу). Також, обов'язок фактичного вихователя сплачувати аліменти (утримувати) припиняється, коли дитину прийняли в іншу сім'ю або з настанням її повноліття.

Доволі складні питання вимушено вирішують українські суди щодо припинення аліментних зобов'язань батьків у зв'язку з усиновленням (удочерінням) дитини. Складність полягає в тому, що прямої норми для припинення або звільнення від аліментних зобов'язань батьків у зв'язку з усиновленням немає. У ч. 1., ст. 188 СК України, законодавець наводить лише одну причину звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину – „якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і забезпечує повністю її потреби”

[4]. Законодавець лише опосередковано вказує на припинення аліментних зобов'язань по утриманню дитини на підставі усиновлення (удочеріння), так як у ч.1, ст. 232 СК України припиняє „...особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена...”, а в ч.4, ст. 232 „...надає усиновлювачу права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини” [4]. На нашу думку, враховуючі вище зазначене, у ст. 188 СК України необхідно законодавчо встановити всі можливі підстави припинення аліментних зобов'язань батьків (зазначені нами у розділі 1.3 даної випускної кваліфікаційної роботи), включаючи усиновлення (удочеріння) дитини.

Аналогічну думку висловлюють науковці, які зазначають, що „... законодавча непевність чи невизначеність зумовлює багато судових спорів про звільнення від стягнення аліментів з батьків на дитину, яку було усиновлено. І вирішення цього питання покладається на суд... юридичний акт усиновлення змінює суб'єктний склад батьківських правовідносин – батьки усиновленої особи перестають бути суб'єктами батьківських прав та обов'язків, і, водночас, між усиновлювачем та усиновленим встановлюються правові зв'язки, які існують між батьками та дітьми...” [57, с. 26].

Також, немає у СК України згадки про термін, який повинен прожити усиновлювач з усиновленим, для появи у нього аліментного обов'язку. Наприклад, може виникнути ситуація, коли один з подружжя усиновив (удочерив) дитину другого з подружжя, але проживши після цього три місяці подружжя розлучилось. У підставах для визнання недійсності усиновлення (ст. 236 СК України) або скасування усиновлення (ст. 238 СК України) такої підстави як нетривалий термін сумісного проживання або усиновлення немає. У ч. 5, ст. 236 законодавець надає можливість визнання усиновлення недійсним, такою підставою може вважатися „якщо одним із подружжя усиновлена дитина другого з подружжя, усиновлення може бути визнане недійсним за рішенням суду, якщо буде встановлено, що на момент усиновлення другий із подружжя не мав наміру продовжувати з ним шлюбні відносини” [4]. Тобто, підставою недійсності

усиновлення, може бути намір не продовжувати шлюбних відносин і лише під час усиновлення, а про намір або розірвання шлюбних відносин після усиновлення в цій нормі не вказано. Логічно припустити, що за нашої ситуації, усиновлювач офіційно проживши декілька місяців (або не тривалий термін) з матір'ю або батьком усиновленої дитини, буде зобов'язаний, можливо дуже тривалий термін, сплачувати аліменти на утримання цієї дитини. Законодавець дозволяє через суд скасувати усиновлення, якщо „сімейні відносини між подружжям не склалися” (ч. 3, ст. 238 СК України) або за взаємною згодою усиновлювача і усиновленого, але такий правочин дозволено здійснювати коли усиновлена особа є повнолітньою. При чому така ситуація може виникнути далеко не з вини усиновлювача, а відповідати, в частині аліментних обов'язків до усиновленої дитини, прийдеться саме йому. Можна сказати, що це буде його плата за легковажність, не виваженість у прийнятті серйозних рішень, особливо стосовно усиновлення.

Статтями 272-274 СК України встановлює розмір аліментів, що стягуються з іншими членами сім'ї з та родичами на користь дитини, зміна розміру аліментів та звільнення від їх сплати, визначення заборгованості за аліментами, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів, повне або часткове звільнення від заборгованості за аліментами. Дія цих статей Сімейного Кодексу України однакова як для баба, діда, брата, сестри, мачухи, вітчима так і для інших членів сім'ї та родичів (фактичних вихователів), так як, Глава 22 СК України має назву „Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів”. Законодавець під загальною назвою „інші члени сім'ї та родичі” об'єднав обов'язки сплачувати аліменти на дитину:

- 1) Бабу, діда (ст. 265 СК України „Обов'язок баби, діда утримувати внуків”).
- 2) Брата, сестру (ст. 267 СК України „Обов'язок по утриманню братів та сестер”).
- 3) Мачуху, вітчима (ст. 268 СК України „Обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка”).

4) Інших осіб, у т.ч. фактичних вихователів (ст. 269 СК України „Обов’язок інших осіб утримувати дитину”).

Можна підсумувати, що згідно діючого законодавства класифікація аліментнозобов’язаних осіб по утримання дитини умовно налічує п’ять групи, як: перша група – батьки, усиновлювачі; друга група – баба, дід; третя група – брат, сестра; четверта група – мачуха, вітчим; п’ята група – інші особи. Регулювання правовідносин членів цих груп з отримувачем аліментів, як з’ясовано нами у другому розділі даної випускної кваліфікаційної роботи, в окремих юридичних нормах різняться та мають різне застосування, а в окремих аспектах дублюються або мають однаковість застосування.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ

3.1. Порядок виконання (сплати, стягнення та розпорядження) аліментних зобов'язань згідно чинного законодавства України

Достатньо велика кількість проблем соціально-економічного характеру в сучасній Україні: низька заробітна плата, складність гідного працевлаштування, вимушена трудова міграція, невтішна зростаюча статистика розлучень та неповних сімей – виводить питання матеріального забезпечення або утримання дітей на одне з головних місць суспільного життя в нашій державі та стало предметом підвищеної парламентської уваги. Підтвердження цьому громадські слухання, щодо обговорення законопроекту „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості із сплати аліментів”, які відбулися в Верховній Раді України (9 листопада 2017 р.) [23; 67]. В цих слуханнях, окрім міністра юстиції України П. Петренка та представника Президента у Верховній Раді України І. Луценко, взяли участь акредитовані журналісти, експерти та представники громадського сектору. У презентації зазначеного законопроекту міністром юстиції України П. Петренком були озвучені надзвичайно жорсткі, але дієві заходи щодо посилення захисту права дитини на належне утримання. До боржників зі сплати аліментів, сукупний розмір заборгованості яких перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, згідно зазначеного закону застосовується:

- встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;
- встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

- встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолодженою зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;
- встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі [23].

Крім цього, щодо посилення відповідальності неплатників аліментів внесено ряд змін у законодавстві України, якими законодавець обтяжує боржника виконувати від 120 до 360 годин суспільно-корисних робіт на користь місцевої громади з направленням коштів на рахунок дитини (може застосовуватися багаторазово – до погашення заборгованості), запровадити ефективні механізми кримінального переслідування злісних неплатників аліментів. Заплановано звільнення від судового збору батьків, які подають позов не тільки про стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів чи зміну способу їх стягнення, а й також у разі подання заяви щодо видачі судового наказу про стягнення аліментів, що доповнено у пункті 3 частини першої статті 5 Закону України „Про судовий збір” [24-25].

Безперечно, не можливо не погодитися і з іншими виступами на громадських слуханнях щодо обговорення згаданого законопроекту. Так, на думку представника Президента у Верховній Раді України Ірини Луценко, несплата аліментів „...це економічне насильство в сім’ї, коли один із батьків, не знайшовши порозуміння з іншим членом родини, з яким він вступав у шлюб і народжував дітей, іде з сім’ї й у вигляді помсти жінці піддає економічному насильству своїх дітей. Помста виливається в горі й у біді самих дітей, які не розуміють, чому вони мають бути обмежені в економічних правах на нормальне зростання і забезпечення” [67]. Вона висловила думку, що держава зобов’язана прикласти всіх зусиль для того, щоб гарантувати дитині з перших днів її життя те, що вона буде забезпечена всім необхідним, а батьки, які зробили все, щоб ця

дитина народилася на світ, повноцінно і однаково нестимуть свою відповідальність. Нам здається, що це цілком слушна думка, крім того, відповідальність батьків, держави та обов'язок піклуватися за дітей в Україні є конституційною нормою (стаття 51-52 Конституції України) [1]. Утримання дітей і дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Такі діти можуть перебувати у державних або комунальних закладах охорони здоров'я, навчальних або інших закладах, але навіть за таких умов батьки не звільняються від сплати аліментів на користь того з батьків, з ким до цього проживала дитина, а у разі відсутності такого батька (за рішенням суду) – „...на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України” (стаття 193 СК України) [4]. Все ж таки, діти потребують посиленої грошової підтримки та піклування не тільки на державному рівні, а й, в першу чергу, від своїх рідних людей, особливо від батька та матері.

В органах виконавчої служби України налічується майже 540 тис. проваджень про примусове стягнення аліментів [67]. Цілком зрозуміло, що зміна мінімально допустимих аліментних виплат буде створювати певні незручності, як для виконавчої служби, так і для роботодавця аліментнозобов'язаної особи та для самої аліментнозобов'язаної особи. Тому, як відрахування на користь стягувача аліментів здійснюються на підставі заяви працівника або постанови виконавця в рамках виконавчого провадження, де вказується розмір та порядок здійснення відрахування із заробітної плати. За такої ситуації роботодавець не зможе самостійно відраховувати із заробітної плати суму, яка перевищує розмір, що вказаний в діючій постанові виконавця. Правовий розв'язок цієї ситуації можливий у разі, коли аліментнозобов'язана особа з власної ініціативи подасть відповідну заяву роботодавцю про збільшення аліментних відрахувань, або коли роботодавець отримає нову постанову виконавця, в якій буде вказано новий розмір відрахувань, що буде відповідати збільшеному відсотку прожиткового мінімуму.

На нашу думку, доволі дискусійне питання щодо розпорядження аліментами. Так, відповідно до змін та нової редакції статті 179 СК України [4;

16], аліменти є власністю дитини, а тому із батьків, який проживає з нею, дозволено розпоряджатися аліментами за цільовим призначенням виключно в інтересах дитини. Неповнолітній дитині, а це згідно статті 6 СК України дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, дано право брати участь у розпорядженні аліментами або самостійно їх отримувати та розпоряджатися відповідно до ЦК України.

По-перше, „брати участь у розпорядженні” та „самостійне одержання аліментів та розпорядження” – це два різні правочини в одній статті, у першому - неповнолітня дитина несамотійна в своїх діях, у другому - повністю самотійна.

По-друге, посилення законодавця при самотійному одержанні аліментів та розпорядження ними відповідно до ЦК України, взагалі заперечує таку самотійність, так як у частині 3 статті 32 зазначеного Кодексу „неповнолітня особа може розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальника”. Тобто, вочевидь існує протиріччя, у СК України неповнолітній дитині надана самотійність у розпорядженні отриманими аліментами на її користь, а у ЦК України така самотійність відсутня. Крім цього, норму „...за згодою...батьків” можна тлумачити так, що і боржник (платник) аліментів на сьогодні в праві вимагати узгодження з ним розпорядження аліментами. В окремих випадках така ситуація взагалі не припустима, так як окремі платники аліментів не тільки не цікавляться проблемами „покинутої” дитини, а й дуже туманно пам'ятають її вік і навіть ім'я, що може взагалі унеможливити процес розпорядження аліментами. На наше переконання, законодавець логічно надав право платнику аліментів звертатись до органу опіки та піклування з заявою про перевірку цільового витрачання аліментів, а в разі виявлення порушень, до суду з вимогою повернення частини аліментів на особистий рахунок дитини або зменшення розміру аліментів (стаття 186 СК України). Але повинна бути законодавчо врегульована певна невизначеність щодо розпорядження отриманими аліментами, що буде логічно і в

контексті законодавчо визначеної неповної цивільної дієздатності неповнолітньої дитини.

По-третє, термін „неповнолітня дитина” СК України відсутній у ЦК України, натомість у цивільних правовідносинах застосовуються терміни „фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років”, „неповнолітня особа” (стаття 32 ЦК України), між якими логічно законодавець ставить знак рівності та вживає як синоніми, але це теж, на нашу думку на жаль, вимагає належного законодавчого врегулювання.

Задля усунення правових колізій з даного питання та покращення цивільно-сімейних правовідносин ми пропонуємо:

1) Частину 2 статті 6 СК України прийняти в такій редакції:

„2. Малолітньою дитиною (малолітньою особою) вважається фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років.

Неповнолітньою дитиною (неповнолітньою особою) вважається фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.”

2) Частину 3 статті 179 СК України прийняти в такій редакції:

„3. Неповнолітня дитина має право на самостійне одержання аліментів, які перераховані або внесені до будь-якої фінансової установи на її ім'я або власний рахунок. В такому випадку розпорядження аліментами відбувається за згодою будь-якої особи, з якою проживає неповнолітня дитини на підставі закону або рішення суду чи то інших законних представників неповнолітньої дитини (органу опіки та піклування, піклувальника, державного або комунального закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу)” [59, с. 27].

Порядок виконання аліментних зобов'язань (сплати, стягнення та розпорядження) знаходиться під постійною увагою з боку Міністерства юстиції та Верховної Ради України. Так, 03 липня 2018 р. Верховна Рада України 230-ю голосами прийняла Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання” [43], який набере чинності 28 серпня 2018 р. (через місяць з дня його опублікування в газеті „Голос України”). Даний Закон

вносить ряд кардинальних змін щодо питань вдосконалення сімейно-правових відносин в українському законодавстві. Так, в першу чергу зміни торкнуться:

1. Посилення відповідальності за несплату аліментів та внесення змін у ст. 31-¹, 183-¹, 183-², 184, 188-⁵⁰ Кодексу України „Про адміністративні правопорушення” (надалі по тексту – КУпАП) [2]. Наприклад, уперше законодавець дає тлумачення (ст. 183-²) терміну „ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт”, яке означає – „.... неприбуття порушника до місця виконання суспільно корисних робіт (підприємства, установи, організації) протягом двох днів з дати, визначеної у направленні уповноваженою посадовою особою органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, без поважних причин, невихід на суспільно корисні роботи або відмова від виконання роботи, вид якої визначений підприємством, установою, організацією, більше двох разів протягом місяця без поважних причин, а також поява на робочому місці у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння. Поважними причинами є хвороба особи та інші документально підтверджені обставини, що фактично позбавляють можливості порушника прибути для відпрацювання суспільно корисних робіт” [2].

2. Надання тлумачення терміну „злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт”, яке надане вперше в ст. 389-² Кримінального Кодексу України, як: „....продовження ухилення від відбування суспільно корисних робіт особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності на підставі статті 183-² Кодексу України про адміністративні правопорушення, тобто неприбуття до місця виконання суспільно корисних робіт (підприємства, установи, організації) протягом двох днів з дати, визначеної у направленні уповноваженою посадовою особою уповноваженого органу з питань пробації без поважних причин, невихід на суспільно корисні роботи або відмова від виконання роботи, вид якої визначений підприємством, установою, організацією, більше двох разів протягом місяця без поважних причин, а також

поява на робочому місці у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння.

Поважними причинами є хвороба та інші документально підтверджені обставини, що фактично позбавляють можливості порушника прибути для відпрацювання суспільно корисних робіт” [3].

Іншими словами законодавець розділив терміни „ухилення...” та „злісне ухилення...”, надав їм окремих тлумачень, де, перше стосується застосування Кодексу України „Про адміністративні правопорушення”, друге – Кримінального Кодексу України. Справдилися надії та сподівання науковців (Фурса С.Я., Фурса Є.І), які багато років поспіль висловлювали точку зору про доцільність узгодити понятійний апарат та розуміння сутності „ухилення” та його співвідношення із „злісним”, „умисним” ухиленням [84, с. 107].

3. Значимих статей (157, 175, 182, 184, 186, 191, 194, 196, 204) Сімейного Кодексу України [4]. Так, наприклад, у частині другій статті 191, частині першій статті 194 слова „три роки” замінено словами „десять років”. Це означає, що відтепер аліменти за минулий час можуть бути присуджені не за три останні роки, як було раніше зазначено в СК України, а за десять років. Звісно, якщо позивач подасть суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати.

Суттєво доповнена частина друга, ст. 182 СК України, в якій вводиться:

- поняття „мінімально гарантований розмір аліментів на одну дитину”, тобто не менше 50 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- поняття „мінімально рекомендований розмір аліментів на одну дитину”, тобто 100 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- поняття „не обмежений розмір аліментів”, застосовується за умови встановлення наявності у платника аліментів витрат, що перевищують його заробіток (дохід), і щодо яких таким платником аліментів не доведено джерело походження коштів для їх оплати [4; 25].

По суті, законодавець прибрав „пережитки” радянського періоду, коли один з батьків не проживаючий з дитиною (дітьми) давав нотаріально засвідчений дозвіл на виїзд дитини за кордон. Іноді це був відвертий шантаж або помста, де заручником не по своїй волі ставали діти. Відтепер частина п'ята статті 157 дозволяє дитині тимчасовий виїзд за межі України на строк, що не перевищує одного місяця, з метою лікування, навчання, участі дитини в дитячих змаганнях, фестивалях, наукових виставках, учнівських олімпіадах та конкурсах, екологічних, технічних, мистецьких, туристичних, дослідницьких, спортивних заходах, оздоровлення та відпочинку дитини за кордоном, у тому числі у складі організованої групи дітей. Такий виїзд можливий за умови інформування одного з батьків, який не ухиляється та належно виконує батьківські обов'язки, шляхом надсилання рекомендованого листа про тимчасовий виїзд дитини за межі України, мету виїзду, державу прямування та відповідний часовий проміжок перебування у цій державі. Якщо один батьків не сплачує аліменти більше як чотири місяці, що підтверджується довідкою про наявність заборгованості зі сплати аліментів, то інформувати та отримувати дозвіл такого батька про виїзд дитини за кордон строком на місяць і більше взагалі не потрібно. У разі хвороби або інвалідності дитини дозвіл від одного з батьків не потрібен, якщо його заборгованість з аліментів складає більше як три місяці.

4. Заборону займати державні посади за наявності заборгованості за аліментами, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. Таке обмеження буде стосуватися: членів Кабінету Міністрів України (частина перша статті 7 Закону України „Про Кабінет Міністрів України”) [26], прокурорів на будь-яких адміністративних посадах (частина шоста статті 39 Закону України „Про прокуратуру”) [27], державних службовців категорії „А” або „Б” (частина третя статті 19 Закону України „Про державну службу”) [28], народних депутатів України (статті 54-55 Закону України „Про вибори народних депутатів України”) [29], депутатів місцевих Рад України (статті 38-40 Закону України „Про місцеві вибори”) [30]. Крім перелічених посадовців, така заборона торкнеться працівників

або керівників Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Підсумовуючи можна стверджувати, що законодавець за останні роки прийняв багато законодавчих актів, змін та поправок до різних Кодексів України, науковцями напрацьовано багато наукових робіт [41; 46; 53; 55; 56; 58; 61; 68; 69; 76; 77; 85] з метою вдосконалення порядку виконання аліментних зобов'язань. Така законодавча, наукова активність та піклування за підростаюче покоління Міністерства юстиції України, народних депутатів України безперечно позитивно вплине на якість утримання дітей, на рівень забезпечення їх гармонійного розвитку. Задля усунення правових колізій в цивільно-сімейних правовідносинах ми запропонували внести зміни у частину 2 статті 6 СК України та частину 3 статті 179 СК України, де пропонуємо дати нове тлумачення термінам „малолітня дитина” і „неповнолітня дитина” та порядку розпорядження аліментами, які самостійно отримала на своє ім'я або власний банківський рахунок неповнолітня дитина.

3.2. Відповідальність (сімейно-правова, матеріальна, адміністративна, кримінальна) за ухилення від сплати аліментних зобов'язань по утриманню дитини

На жаль не всі батьки сумлінно виконують свій батьківський обов'язок піклуватися за своїх дітей, надавати матеріальну допомогу, повноцінно утримувати та виховувати, створювати умови життя задля морального, культурного, інтелектуального, фізичного, соціального розвитку дитини. В такому випадку держава стає на захист інтересів дитини, особливо це стосується захисту прав дитини у неповних сім'ях. Наступає відповідальність за порушення законодавства та законних прав дитини (дітей). Законодавець постійно дбає про посилення відповідальності за ухилення від сплати аліментних зобов'язань по утриманню дитини. Так, останні зміни законодавства [25] в першу чергу торкнулися суттєвого збільшення минулого періоду, за який може бути стягнуто

аліменти. Такий термін збільшено з трьох років до десяти (ст. 191,194 СК України). Звичайно, до суду потрібно буде представити докази про те, що одержувач аліментів вживав відповідних заходів щодо отримання аліментів від боржника (платника), але боржник ухилявся від сплати, що і стало причиною утворення боргу за декілька років. Звісно, ця норма буде посилювати відповідальність боржника. Від тепер боржник не зможе ухилятися від сплати аліментів 10 років, а в кінцевому випадку сплатити аліменти тільки за три роки.

У грудні 2017 р. Законом № 2234-VIII [23] доповнено статтею 183-¹, Главу 14 КУпАП, де законодавець ввів несплату аліментів як різновид адміністративного правопорушення. Згідно частини першої цієї статті „несплата аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім’ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред’явлення виконавчого документа до примусового виконання, - тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин”[2].

Законом від 03.07.2018 № 2475-VIII [25] вводяться доповнення статті 183-1, КУпАП, згідно яких у разі інвалідності дитини або її хвороби, зменшують з шести до трьох місяців термін несплати аліментів на утримання відповідних категорій дітей, за якого настає адміністративна відповідальність у вигляді суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин. Після відбуття адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт, законодавець дає боржнику за аліментами два місяці для погашення заборгованості. У разі непогашення заборгованості у цей термін (протягом двох місяців), буде рахуватися, що боржник вчинив повторне правопорушення по цій статті (183-1, КУпАП), що тягне за собою відповідальність у вигляді суспільно корисних робіт на строк від двохсот сорока до трьохсот шістдесяти годин.

Наступний крок відповідальності за несплату аліментів на утримання дитини настає саме за „ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт”, у відповідності до нової статті 183-2, КУпАП [23; 25]. Згідно цієї статті до правопорушника застосовується

адміністративний арешт строком до десяти діб. Також стаття 183-2, КУпАП дає вичерпне визначення терміну „ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт”, яке ми цитували у розділі 3.1 даної випускної роботи. Можна вважати, що застосування адміністративного арешту є найбільшим покаранням у відповідності до КУпАП.

У разі коли всі можливі заходи впливу на неплатника аліментів згідно КУпАП вичерпані, при цьому він продовжує не сплачувати борг та злісно ухиляється від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт, то в такому випадку може наступити кримінальна відповідальність згідно статті 389-2 Кримінального Кодексу України [3; 25]. Така санкція є новелою українського законодавства, вона вперше, за скоєння такого злочину передбачає – позбавленням волі на строк до двох років. Як ми вже зазначали вище, законодавець чітко розділив поняття „ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт” від „злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт”, що на нашу думку, є цілком правильним кроком.

Кардинально законодавець посилив матеріальну відповідальність за ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов’язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей згідно статті 184, КУпАП. До прийняття Закону № 2475-VIII від 03.07.2018 р. [25] санкція цієї статті передбачала покарання у вигляді попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Так як неоподатковуваний мінімум доходів громадян складає 50 % від прожиткового мінімуму, а для працездатних осіб прожитковий мінімум станом на серпень 2018 р. дорівнює 1841 гривень, відповідно неоподатковуваний мінімум доходів громадян складає 920,50 гривень. Тобто, максимальна санкція цієї статті дорівнювала 2761,50 гривень за старої норми. Від тепер Законом № 2475-VIII [25] та змінами статті 184 КУпАП [2], санкція цієї статті може бути від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або від 46 025 гривень до

92 050 гривень, станом на серпень 2018 р. Згідно з державним бюджетом на 2018 р. [17] та зміною з 01 грудня 2018 р. прожиткового мінімуму доходів для працездатних осіб з 1841 гривень до 1921 гривень, відповідно матеріальна відповідальність за статтею 184 КУпАП зросте з 48025 гривень до 96050 гривень.

Правопорушення вчинені статтею 184 КУпАП „повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (станом на серпень 2018 р.) [2; 25] або від 92050 гривень до 276 150 гривень.

Крім цього, законодавець змушує батьків приймати участь у вихованні дитини та спілкуванні з нею. Якщо, той з батьків, хто проживає окремо від дитини, не виконує рішення органу опіки та піклування щодо виховання та спілкування з дитиною, то це може призвести до накладання штрафу на порушника від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (частина п'ята статті 184 КУпАП) [2; 25]. У разі вчинення аналогічного діяння повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – „тягне за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та тимчасове обмеження того з батьків, з ким окремо проживає дитина, у праві виїзду за межі України та обмеження у праві керування транспортним засобом - до виконання рішення в повному обсязі”[2; 25].

У майбутньому буде матеріально не вигідно перешкоджати посадовим (службовим) особам органу опіки та піклування обстежувати умови проживання дитини. За таке діяння, також уперше, передбачена адміністративна відповідальність. За невиконання законних вимог, створення перешкод посадовим (службовим) особам органу опіки та піклування, недопущення одним із батьків з яким проживає дитина, до обстеження умов проживання дитини, тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (стаття 188-⁵⁰ КУпАП „Невиконання законних вимог посадових (службових) осіб органу опіки та піклування”) [2; 25]. Вчинення тих самих дій повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, буде

каратися від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що посилює відповідальність батьків перед органом опіки та піклування.

У розділі 3.1 ми розглянули можливість перетинання кордонів України одним з батьків, з яким проживає дитина. Головна новація такого перетинання кордону полягає у тому, що від тепер виїзд за кордон з дитиною строком до одного місяця з метою лікування, навчання, участі дитини в дитячих змаганнях, фестивалях, наукових виставках, учнівських олімпіадах та конкурсах, екологічних, технічних, мистецьких, туристичних, дослідницьких, спортивних заходах, оздоровлення та відпочинку не потребує дозволу від того з батьків, з яким дитина проживає окремо (частина п'ята статті 157 СК України) [4; 25]. Разом з тим, значно посилена відповідальність за умисне порушення строків перебування з дитиною за кордоном. Частиною сьомою, статті 184 КУпАП встановлено, що „умисне порушення встановленого законом обмеження щодо строку перебування дитини за межами України у разі самостійного вирішення питання про тимчасовий виїзд дитини за межі України тим із батьків, з яким рішенням суду визначено або висновком органу опіки та піклування підтверджено місце проживання цієї дитини, – тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян” [2; 25]. На жаль, законодавець не дає тлумачення терміну „умисне порушення ... строку перебування дитини за межами України”, тобто, які обтяжуючі та пом'якшуючі обставини можуть бути враховані при розгляді цього питання в українських судах.

Разом з тим, якщо до одного з батьків була застосована частина сьома статті 184 КУпАП та було здійснено адміністративне стягнення, то згідно доповнення до статті 6 Закону України „Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України”[31;43], йому тимчасово обмежується право на виїзд з України з дитиною строком на один рік з дня накладення адміністративного стягнення. За винятком, коли є нотаріально посвідчена згода на виїзд дитини другого з батьків.

Законодавець значно скоротив строк видачі органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями довідки про наявність заборгованості зі сплати

аліментів на вимогу стягувача. Від тепер, згідно частини 13 статті 71 Закону України „Про виконавче провадження” [18; 25], такий строк складає „три робочих дні”, на відміну „десяти днів” вказаного у Законі „старої” редакції. Однією з головних новел статті 71 Закону України „Про виконавче провадження” безперечно є нова частина 14, якою запроваджується прогресивні штрафи за заборгованість зі сплати аліментів. Так, у разі:

– „...заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за один рік, виконавець вносить постанову про накладення на боржника штрафу у розмірі 20 відсотків суми заборгованості зі сплати аліментів”;

– „...заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за два роки, виконавець вносить постанову про накладення на боржника штрафу у розмірі 30 відсотків суми заборгованості зі сплати аліментів”;

– „...заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три роки, виконавець вносить постанову про накладення на боржника штрафу у розмірі 50 відсотків суми заборгованості зі сплати аліментів” [18;25].

Треба зазначити, що окрім штрафу, відповідальність боржника за прострочення сплати аліментів полягає й у сплаті неустойки (пені) „...у розмірі одного відсотка суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення... але не більше 100 відсотків заборгованості ” (частина перша, статті 196 СК України). Разом з тим, у частині 22, Постанови Пленуму Верховного суду України № 3 від 15.05.2006 р. „Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів” (див. Додаток Б) зазначається, що „... відповідальність платника аліментів за прострочення їх сплати у виді неустойки (пені) настає лише за наявності вини цієї особи. На платника аліментів не можна покладати таку відповідальність, якщо заборгованість утворилася з незалежних від нього причин... зокрема, у зв'язку з

несвоєчасною виплатою заробітної плати, затримкою або неправильним перерахуванням аліментів банками”.

На нашу думку, законодавець такими нормами стимулює своєчасність оплати аліментів, коли штрафні санкції, неустойки не застосовуються, натомість, затягування зі сплатою аліментів неминує призведе до зайвих витрат платника.

У КУпАП частина перша статті 31-¹ доповнена словами, які дають право органам місцевого самоврядування не тільки визначати вид суспільно корисних робіт а й перелік самих об’єктів, на яких порушники повинні виконувати ці роботи. Така постановка питання додасть визначеності проведення суспільно корисних робіт та не дасть можливості необґрунтовано відмовитись від тих чи інших об’єктів таких робіт.

Серйозного удару зазнають боржники по сплаті аліментів, які займають впливові державні посади (категорії „А” або „Б”). Згідно доповнень частини третьої статті 19 Закону України „Про державну службу” [25; 28], на посаду державних службовців категорії „А” або „Б” не може вступити особа, яка має заборгованість зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред’явлення виконавчого документа до примусового виконання. До вищого та середнього корпусу державної служби (категорія „А” та „Б”), згідно ст. 6 Закону України „Про державну службу”, відносять посади:

1) категорії „А”:

- державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників, державних секретарів міністерств;
- керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників;
- керівників апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників;

– керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України.

1) категорії „Б”:

– керівників структурних підрозділів Секретаріату Кабінету Міністрів України та їх заступників;

– керівників структурних підрозділів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, їх заступників, керівників територіальних органів цих державних органів та їх структурних підрозділів, їх заступників;

– керівників та заступників керівників структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, апаратів місцевих державних адміністрацій, їх структурних підрозділів;

– керівників апаратів апеляційних та місцевих судів, керівників структурних підрозділів апаратів судів, їх заступників;

– заступників керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України [28].

У відповідності до змін, до конкурсної комісії треба буде подати заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини. Діючі (працюючі) державні службовці категорії „А” або „Б” втрачають право на державну службу (пункт 6, частина перша, статті 84 Закону України „Про державну службу”), якщо мають заборгованість зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред’явлення виконавчого документа до примусового виконання [28]. На нашу думку, стає питання про найбільшу категорію „В” державних службовців, яка не згадується в цих доповненнях та відповідно виходячи з логіки може мати заборгованість зі сплати аліментів на відміну від службовці категорії „А” або „Б”, але за такого підходу може порушуватися фундаментальний принцип „рівності” всіх перед законом.

Аналогічні суворі заходи впливу до неплатників аліментних зобов’язань будуть застосовані до народних депутатів України та депутатів місцевих Рад

України, членів Кабінету Міністрів України, прокурорів на будь-яких адміністративних посадах, працівників або керівників Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Також, як нами вже зазначалося вище, до боржників аліментних зобов'язань застосовується відповідальність у вигляді: встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України; встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолодженою зброєю; встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання [23].

Доволі жорстка відповідальність за несплату аліментів застосовується у провідній країні Європейського Союзу – Німеччині. Якщо аліменти не сплачуються, то на захист інтересів дитини стає держава. Тому з батьків з ким проживає дитина достатньо звернутися зі скаргою до відділу опіки при управлінні у справах молоді Німеччини. Надалі вказаний державний орган письмово пропонує добровільно сплачувати аліменти аліментозобов'язаний особі, а в разі відсутності взаємопорозуміння відомство звертається самостійно до суду. Окрім цього, до моменту отримання аліментів, держава щомісяця сплачує кожній дитині так званий „аванс по виплаті аліментів”, який дорівнює на дітей до 6 років – 154 євро, на дітей від 6 до 12 років – 205 євро, на дітей від 12 до 18 років – 273 євро. Поки аліментнозобов'язана особа не погасить або не відпрацює витрати держави з виплати авансів по аліментах вона позбавляється права отримувати позики, включаючи банківські. У США, Франції, Італії та Азербайджані застосовується найжорстокіше покарання за злісну несплату аліментів, а саме тюремне ув'язнення, при цьому позбавлення волі може бути як від кількох днів так і до кількох років [35; 89].

Підсумовуючи, треба зазначити, що відповідальність за ухилення від сплати аліментних зобов'язань по утриманню дитини, останнім часом в нашій державі

невпинно знаходиться в полі зору Верховної Ради України, народних депутатів України та Міністерства юстиції України. За останні два роки було прийнято ряд „революційних”, новаторських Законів України [16; 23; 25], норми яких, суттєво змінили законодавство, посилили відповідальність за ухилення від сплати аліментів та заклали підґрунтя скорочення такої заборгованості у майбутньому. Така плідна законотворча робота буде сприяти механізму забезпечення конституційного права дітей на достатній рівень життя та суттєве покращення їх матеріального забезпечення.

3.3. Порядок призначення та виплата тимчасової державної допомоги дітям як альтернатива аліментним зобов’язанням

У відповідності до частини дев’ятої статті 181 СК України [4], Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення тимчасової державної допомоги дітям”, № 2853-VI, від 08 вересня 2005 року [32] та Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України”, № 911-VIII, від 24 грудня 2015 року [33] порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги, а також її розмір визначається Кабінетом Міністрів України, а саме на основі спеціальної постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження «Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме»”, № 189, від 22 лютого 2006 р. (надалі по тексту – Постанова КМУ № 189) [11].

Згідно чинного порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям (пункт 2, Постанови КМУ № 189) така допомога може надаватися у разі коли:

- рішення суду про стягнення аліментів з одного з батьків не виконується у зв'язку з ухиленням від сплати аліментів або відсутністю у боржника коштів та іншого майна, на які за законом може бути звернено стягнення;

– стосовно одного з батьків здійснюється кримінальне провадження або він перебуває на примусовому лікуванні, у місцях позбавлення волі, якого визнано в установленому порядку недієздатним, а також перебуває на строковій військовій службі;

– місце проживання (перебування) одного з батьків не встановлено;

– дитині не виповнилося 18 років;

– дитина, яка перебуває у відповідній установі (закладі) на повному державному утриманні, під час літніх канікул перебуває вдома. Зазначена допомога призначається за повні місяці такого перебування на підставі довідки установи (закладу) про те, що дитина в цей час не перебувала на повному державному утриманні [11].

Існує неспівпадіння в назвах органів, яким доручається призначати тимчасову державну допомогу дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів. Згідно пункту 5, Постанови КМУ № 189 „...тимчасова допомога призначається та виплачується за місцем проживання (перебування) одного з батьків, який утримує дитину... управліннями праці та соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, структурними підрозділами з питань соціального захисту населення виконавчих органів міських, районних у містах рад ...” [11]. А частина дев'ята, статті 181 СК України надає повноваження здійснювати призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, центральному органу виконавчої влади, що „...забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей” [4]. Таке формулювання з'явилося у СК України в 2012 р., коли був прийнятий Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів”, № 5462-VI, від 16 жовтня 2012 року [34]. Виникає логічне запитання – чи являється управліннями праці та соціального захисту населення тим офіційним

органом, який забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей? Якщо так, то все вірно, якщо ж ні, то треба робити відповідні зміни або до пункту 5, Постанови КМУ № 189 або до частина дев'ятої, статті 181 СК України. Але враховуючи, що в Міністерстві соціальної політики України з 2011 р. працює департамент захисту прав дітей та усиновлення, до завдань якого і входить „здійснення заходів щодо забезпечення захисту прав, свобод та інтересів дітей”, можна вважати назви вказаних органів ідентичними або однаковими [47].

У пункті 6, Постанови КМУ № 189 регламентовано повний перелік документів, які треба подати особою, яка претендує на отримання державної допомоги. Для отримання допомоги подається:

1. Заява за формою затвердженою Міністерства соціальної політики України.
2. Копія свідоцтва про народження дитини.
3. Декларацію про доходи та майновий стан осіб, що звернулися за призначенням усіх видів соціальної допомоги (заповнюється на підставі довідок про доходи кожного члена сім'ї). Інформація про склад сім'ї заявника зазначається в декларації про доходи та майновий стан осіб, які звернулися за призначенням усіх видів соціальної допомоги.
4. Рахунок відкритий в банку (ощадкасі) на ім'я особи, що звертається за призначенням допомоги.

Залежно від підстав, на яких призначається допомога, додатково подаються такі документи:

1. Рішення суду (виконавчий лист) про стягнення з одного з батьків аліментів на дитину; довідка державної виконавчої служби, що підтверджує факт несплати аліментів одним з батьків протягом шести місяців, що передують місяцю звернення.
2. Довідка відповідної установи про перебування одного з батьків під арештом, слідством, на примусовому лікуванні, у місцях позбавлення волі, визнання в установленому порядку недієздатним, а також перебування на строковій військовій службі.

3. Повідомлення органу внутрішніх справ про те, що місце проживання (перебування) одного з батьків дитини не встановлено.

У випадках, передбачених у Постанові КМУ № 189, подається довідка про розмір аліментів. У разі неможливості одержання довідки про наявність і розмір аліментів від органів державної виконавчої служби, розташованих на тимчасово окупованій території України та в районі проведення антитерористичної операції, тимчасова допомога призначається на підставі письмової заяви одного з батьків про одержання (неодержання) аліментів. В такому випадку вся відповідальність за достовірність інформації, яка надана органу соціального захисту населення, покладається на одного з батьків.

Сам розмір тимчасової державної допомоги декілька разів змінювався законодавцем. Так, у відповідності до Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення тимчасової державної допомоги дітям”, № 2853-VI, від 08 вересня 2005 року, дитині „...призначалася тимчасова державна допомога, яка не могла бути меншою ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку” [32]. Така норма в СК України діяла до 2015 р., коли до частини восьмої, статті 181 СК України була внесена поправка, яка діє і до нині. Суть цієї поправки полягає в тому, що розмір тимчасової державної допомоги не визначається у СК України, а призначається Кабінетом Міністрів України (Постанова КМУ № 189) з урахуванням матеріального стану сім’ї, де проживає дитина.

Пунктами 8; 8,1 Постанови КМУ № 189 визначено алгоритм розрахунку розміру тимчасової державної допомоги, який „дорівнює різниці між 50 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім’ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців” [11]. Наприклад, розмір прожиткового мінімуму на дитину віком до 6 років на серпень 2018 р. складає 1559 гривень [17], а матір з якою проживає дитина отримує мінімальну заробітну плату в розмірі 3723 гривні, то в такому випадку тимчасова державна допомога призначена не буде, так як різниця між 50 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку

та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу буде від'ємною ($1559 \cdot 50\% = 779,50 - (3723/2) = -1082$). Тобто, для того щоб отримувати тимчасову державну допомогу, в нашому прикладі, матері дитині треба заробляти в середньому не більше 1559 гривень на місяць, в іншому випадку допомога призначена не буде, так як законодавець буде вважати можливим утримувати матір'ю свою дитину, що є однією з умов припинення виплат тимчасової допомоги (пункт 10 Постанови КМУ № 189).

Обставин, які повинні зупинити виплату тимчасової державної допомоги в пункті 10 Постанови КМУ № 189 налічується п'ятнадцять:

- 1) встановлення місця проживання (перебування) особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду;
- 2) виявлення обставин, що свідчать про можливість одного з батьків утримувати свою дитину;
- 3) досягнення дитиною 18-річного віку;
- 4) виконання в повному обсязі зобов'язань одного з батьків щодо сплати аліментів у разі виїзду на постійне місце проживання за кордон;
- 5) влаштування дитини до відповідної установи (закладу) на повне державне утримання;
- 6) скасування або визнання усиновлення недійсним;
- 7) усиновлення дитини (чоловіком матері або дружиною батька);
- 8) відмови від стягнення аліментів;
- 9) добровільного виконання рішення суду особою, зобов'язаною сплачувати аліменти;
- 10) скасування в установленому законодавством порядку рішення суду щодо стягнення аліментів;
- 11) смерті дитини, якій була призначена тимчасова допомога;
- 12) смерті одного з батьків, зобов'язаного сплачувати аліменти, або визнання його в установленому порядку безвісти відсутнім чи оголошення померлим;

13) позбавлення в установленому порядку одного з батьків, який утримує дитину, батьківських прав;

14) відібрання дитини від одного з батьків, який утримує дитину, без позбавлення батьківських прав;

15) встановлення над дитиною опіки чи піклування [11].

У разі виникнення зазначених обставин, одержувач зобов'язаний у десятиденний строк повідомити орган соціального захисту населення, а самі виплати припиняються з першого числа місяця, що настає за місяцем, в якому виникла одна із п'ятнадцяти вказаних обставин.

На наш погляд, доволі складний до застосування та певною мірою процедурно не визначений 12 пункт Постанови КМУ № 189. Згідно якого, у разі „якщо виникла можливість стягнення аліментів з одного з батьків, виявлено, що один з батьків може утримувати дитину або місце проживання (перебування) одного з батьків встановлено, у зв'язку з чим можливе стягнення з нього коштів на утримання дитини, орган соціального захисту населення звертається до суду із заявою про стягнення суми сплаченої тимчасової допомоги”[11]. Іншими словами, якщо скажімо буде встановлено місце перебування одного з батьків, який ухилявся від сплати аліментів, то орган соціального захисту населення повинен звернутися до суду із заявою про стягнення суми сплаченої тимчасової державної допомоги. Згідно частини десятої статті 181 СК України [4], відповідач за позовом буде той з батьків, з яким не проживає дитина та є боржником за аліментами. Але, боржник за аліментами може бути фінансово неспроможний, який не працює, не має офіційних доходів, в такому випадку з нього не можливо стягнути аліментні зобов'язання, не говорячи про стягнення штрафу, неустойки, тимчасової допомоги. Тобто, виконання задоволеного позову про стягнення суми наданої дитині тимчасової державної допомоги з платника аліментів, буде залежати від матеріального стану боржника, в іншому випадку, виконати рішення суду з цього питання буде складно.

В цілому можна зробити висновки, що порядок призначення та виплата тимчасової державної допомоги дітям всебічно регламентовано Постановою КМУ

№ 189 від 22 лютого 2006 р. Дана постанова встановлює механізм надання тимчасової державної допомоги, обставини щодо призначення, обставини щодо припинення, вичерпний перелік необхідних документів для призначення, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей (Міністерство соціальної політики України).

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проблеми соціально-економічного характеру сучасної України, невтішна статистика розлучень, неповних сімей та дітей, які мають отримувати аліменти, ставить питання гарантованого утримання дітей на одне з головних місць суспільного життя в нашій державі. Проведене дослідження дозволяє нам зробити наступні висновки:

1. Глибокі дослідження співвідношення термінів „аліменти”, „утримання”, „аліментний обов’язок”, „аліментне зобов’язання” поки що не стали підґрунтям єдиного визначення аліментних зобов’язань по утриманню дитини в українському законодавстві. Порівнюючи терміни „аліменти” та „утримання” можна зазначити, що „утримання” є більш широким поняттям, оскільки включає в себе взаємний обов’язок доглядати, забезпечувати членів сім’ї засобами до існування, який виконується як добровільно, так і примусово, а „аліментні зобов’язання” („аліменти”) співвідносяться з поняттям „утримання” як частина з цілим, оскільки відображають саме примусове чи вимушене виконання обов’язку з утримання.

2. На основі дослідження можна стверджувати, що існують об’єктивні (основні) та суб’єктивні (допоміжні) чинники виникнення аліментних зобов’язань по утриманню дитини, а також чинники припинення аліментних зобов’язань.

3. Аліментні зобов’язання мають особливі характерні риси, які саме і відрізняють їх від інших зобов’язань, до них відносяться: майновий характер (сутність полягає в наданні майнових благ для задоволення потреб у правомочної особи); особистий характер (аліментні права та обов’язки не можуть відчужуватися, а також не можуть передаватися у спадок); безвідплатний характер аліментних правовідносин (навіть у випадку стягнення аліментів помилково вони не можуть бути витребувані назад); тривалий характер (сплата відбувається щомісяця але протягом тривалого строку); цільове призначення (утримання дитини або іншого члена сім’ї).

4. Правове регулювання аліментних зобов’язань баби, діда, сестри, брата, маючи однакові норми регулювання з аліментними зобов’язаннями

батьків, так само мають багато різних норм (сукупний розмір аліментів на дитину, солідарний обов'язок всіх зобов'язаних осіб та ін.), що відокремлює аліментні зобов'язання баби, діда, сестри, брата від аліментних зобов'язань батьків.

5. Можна підсумувати, що згідно діючого законодавства класифікація аліментнозобов'язаних осіб по утримання дитини умовно налічує п'ять групи, як: перша група – батьки, усиновлювачі; друга група – баба, дід; третя група – брат, сестра; четверта група – мачуха, вітчим; п'ята група – інші особи. Регулювання правовідносин членів цих груп з отримувачем аліментів, як з'ясовано нами у другому розділі даної випускної кваліфікаційної роботи, в окремих юридичних нормах різняться та мають різне застосування, а в окремих аспектах дублюються або мають однаковість застосування.

6. Законодавець за останні два роки прийняв багато законодавчих актів, змін та поправок до різних Кодексів України з метою вдосконалення порядку виконання аліментних зобов'язань. Така законодавча активність та піклування за підростаюче покоління Міністерства юстиції України, народних депутатів України безперечно позитивно вплине на якість утримання дітей, на рівень забезпечення їх гармонійного розвитку.

7. Відповідальність за ухилення від сплати аліментних зобов'язань по утриманню дитини, останнім часом в нашій державі невпинно знаходиться в полі зору Верховної Ради України, народних депутатів України та Міністерства юстиції України. За останні два роки було прийнято ряд „революційних”, новаторських Законів України, норми яких, суттєво змінили законодавство, посилили відповідальність за ухилення від сплати аліментів та заклали підґрунтя скорочення такої заборгованості у майбутньому. Така плідна законотворча робота буде сприяти механізму забезпечення конституційного права дітей на достатній рівень життя та суттєве покращення їх матеріального забезпечення.

8. Порядок призначення та виплата тимчасової державної допомоги дітям, які позбавлені батьківського піклування законодавчо регламентований Постановою КМУ № 189 від 22 лютого 2006 р. Дана постанова встановлює

механізм надання тимчасової державної допомоги, обставини щодо призначення, обставини щодо припинення, вичерпний перелік необхідних документів для призначення, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері усиновлення та захисту прав дітей (Міністерство соціальної політики України).

Проведене дослідження дозволяє нам сформулювати наступні пропозиції:

1. На наше переконання, в українському законодавстві (Сімейному Кодексі України) було б доцільно надати визначення терміну „аліменти по утриманню дитини”. Ми пропонуємо СКУ доповнити статтею, яка надасть правове визначення аліментних зобов’язань по утриманню дитини, такого змісту:

„Аліменти по утриманню дитини (або аліментні зобов’язання по утриманню дитини) – це добровільне право або примусовий обов’язок визначених законодавством осіб перераховувати грошові кошти або надавати інші блага в натуральній формі на утримування дитини (дітей) до моменту досягнення нею (ними) 18-річного віку (повноліття).”

2. На основі проведеного дослідження, на наше переконання, було б доцільно визначити об’єктивні (основні) та суб’єктивні (допоміжні) чинники виникнення аліментних зобов’язань по утриманню дитини. До об’єктивних (основних) чинників нами пропонується віднести:

1) Не досягнення особою 18 річного віку або наявності правового статусу дитини (згідно ст. 6 ЦК України).

2) Наявність спорідненості або кровної спорідненості між дитиною та аліментнозобов’язаними особами визначеними законодавством (матір’ю, батьком, дідом, бабою, братами, сестрами, вітчимом, мачухою, усиновителями, вихователями).

До суб’єктивних (допоміжних) чинників виникнення аліментних зобов’язань та тимчасової державної допомоги по утриманню дитини нами пропонується віднести:

1) Наявність письмового, нотаріально завіреного договору між батьками про сплату аліментів на дитину (ст. 181; 189 СК України).

2) Наявність виконавчого напису нотаріуса, у разі відмови аліментнозобов'язаної особи добровільно сплачувати аліменти (ст. 109; 189 СК України).

3) Добровільна заява аліментнозобов'язаної особи за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії, місцем отримання інших доходів про відрахування аліментів на дитину з його доходів (п. 1, ст. 187 СК України).

4) Заява особи, на користь якої присуджено аліменти на дитину за місцем виплати платникові аліментів доходів (заробітної плати, пенсії, стипендії або іншого доходу), але за умови наявності виконавчого листа про відрахування аліментів (п. 4, ст. 187 СК України).

5) Наявність рішенням суду (включаючи рішення судів іноземних держав, з якими Україна має договір про правову допомогу) або судового наказу про стягнення аліментів про спосіб та розмір стягнення аліментів із аліментнозобов'язаної особи на утримання дитини (ст. 181-184 СК України; ст. 105, 201 ЦПК України).

6) Призначена тимчасова державна допомога за рахунок коштів Державного бюджету України, у випадку, якщо місце проживання чи перебування батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину (п. 8-10, ст. 181 СК України).

3. Задля усунення правових колізій та покращення цивільно-сімейних правовідносин:

1) Частину 2 статті 6 СК України прийняти в такій редакції:

„2. Малолітньою дитиною (малолітньою особою) вважається фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років. Неповнолітньою дитиною (неповнолітньою особою) вважається фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.”

4. Задля усунення правових колізій та покращення цивільно-сімейних правовідносин:

1) Частину 3 статті 179 СК України прийняти в такій редакції:

„3. Неповнолітня дитина має право на самостійне одержання аліментів, які перераховані або внесені до будь-якої фінансової установи на її ім'я або

власний рахунок. В такому випадку розпорядження аліментами відбувається за згодою будь-якої особи, з якою проживає неповнолітня дитини на підставі закону або рішення суду чи то інших законних представників неповнолітньої дитини (органу опіки та піклування, піклувальника, державного або комунального закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу)”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 року, № 254к/96-ВР / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр>.
2. Кодекс України „Про адміністративні правопорушення” від 07.12.1984 року, № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – № 51. – Ст. 1122 (у редакції від 02.08.2018 року).
3. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року, № 2341- III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 131 (у редакції від 02.08.2018 року).
4. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 року, № 2947-III /// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 21-22. – Ст. 135 (у редакції від 06.02.2018 року).
5. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 року, № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356 (у редакції від 07.03.2018 року).
6. Цивільно процесуальний Кодекс України від 18.03.2004 року, № 1618-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492 (у редакції від 24.02.2018 року).
7. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 року, № 2709-IV (у редакції від 03.01.2017 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
8. Про права дитини: Конвенція ООН; Міжнародний документ № 995_021 від 20.11.1989 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
9. Про права дитини: Статус Конвенції ООН; Міжнародний документ № 995_j24 від 16.09.2010 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_j24.

10. Постанова Верховної Ради УРСР „Про ратифікацію Конвенції «Про права дитини»” від 27.02.1991 № 789-XII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/789-12>.

11. Порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р., № 189 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/189-2006-п>.

12. Порядок стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р., № 1203 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-п>.

13. Про стягнення аліментів за кордоном: Конвенція ООН; Конвенція, Міжнародний документ № 995_425 від 20.06.1956 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_425.

14. Про стягнення аліментів за кордоном: Статус Конвенції ООН; Статус, Міжнародний документ № 995_j33 від 16.09.2010 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_i33.

15. Про приєднання України до Конвенції «Про стягнення аліментів за кордоном»: Закон України від 20.07.2006 № 15-V // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-16>.

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів: Закон України від 17 травня 2017 р., № 2037-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2037-19>.

17. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07 грудня 2017 р., № 2246-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.

18. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 р., № 1404-VIII (у редакції від 07.03.2018 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

19. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 р., № 3425-XII (у редакції від 11.10.2017 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

20. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р., № 146 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/146-93-n>.

21. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р.”, № 1906-VI (у редакції від 20.07.2014 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

22. Кодекс про шлюб та сім'ю України, від 20.06.1969 р., № 2006-VII, / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2006-07>.

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 17 грудня 2017 р.”, № 2234-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2234-19>.

24. Про судовий збір: Закон України від 08 липня 2011 р., № 3674-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.

25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Закон України від 03 липня 2018 р., № 2475-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2475-viii>.

26. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р., № 794-VII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

27. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р., № 1697-VII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>.

28. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р., № 889-VIII, // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

29. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 р., № 4061-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.

30. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р., № 595-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.

31. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 р., № 3857-XII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3857-12>.

32. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення тимчасової державної допомоги дітям: Закон України від 08 вересня 2005 р., № 2853-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2853-15>.

33. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України Закон України від 24 грудня 2015 р., № 911-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/911-19>.

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних

міністрів: Закон України від 16 жовтня 2012 р., № 5462-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5462-17>.

35. Аліменти у Німеччині: як захищені діти? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/аліменти-у-німеччині-як-захищені-діти-06022018/av-41898963>.

36. Анікіна Г.В. Юридичні наслідки смерті як юридичного факту у цивільному праві / Г.В. Анікіна // „Університетські наукові записки” Хмельницького університету управління та права, 2012. – № 3(43). – С. 104-112.

37. Апопій І.В. Правовий статус мачухи та вітчима у сімейному законодавстві України. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – Вип. 1. – С. 130 – 135.

38. Афанасьєва Л.В. Аліментні правовідносини в Україні: дис. канд. юр. наук: 12.00.03 / Л.В. Афанасьєва; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 16 с.

39. Афанасьєва Л. Аліментно-правові відносини за новим Сімейним кодексом України / Л. Афанасьєва // Проблеми законності. – Х., 2003. – Вип. 63. – С. 94–96.

40. Безруков П. Припинення права на аліменти у зв'язку з укладенням договору про передачу нерухомого майна на користь дитини / П. Безруков // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rivnejust.gov.ua/media/files_for_pages.pdf.

41. Вербіцька М.В. Актуальні проблеми стягнення аліментів на неповнолітніх дітей / М.В. Вербіцька // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream.pdf>.

42. Верховець К. С. Щодо питання зміни та припинення договору про сплату аліментів на дитину / К.С. Верховець // Часопис цивілістики Національного університету „Одеська юридична академія”, 2014. – Вип. 17. – С. 176–179.

43. Волохов О.С. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів / О.С. Волохов // Держава і право. – 2010. – Випуск 47. – С. 418-424.

44. Гопанчук В.С. Сімейне право України: підручник. – К.: Істина, 2002. – 304 с.
45. Гофман Ю.В. Договір про сплату аліментів на дитину як різновид цивільних договорів у сімейному праві України / Ю.В. Гофман // Наше право. – 2015. – № 1. – С. 127-132.
46. Гресь Н.М. Договірне регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання батьками своїх дітей / Н.М. Гресь // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/3_2015/14.pdf.
47. Департамент захисту прав дітей та усиновлення: завдання департаменту / Офіційна інтернет-сторінка Міністерства соціальної політики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/content/pro-nas1.html>.
48. Дерій О.О. Актуальні питання стягнення аліментів у період антитерористичної операції / О. О. Дерій // Цивілістична процесуальна думка. – 2015. – № 1. – С. 60-63. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2015_1_17.
49. Дерій О.О. Процедура виконання рішень з стягнення аліментів і заборгованості по них у примусовому порядку / О. О. Дерій // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 3 (11). – С. 30-39. – Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik11_031.pdf.
50. Дерій О. О. Аліментні зобов'язання у цивілістичному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 „Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / О. О. Дерій. – К., 2014. – 18 с.
51. Дерій О.О. Поняття аліментного зобов'язання / О.О. Дерій // Держава і право. – 2013. – № 59. – С. 282-287.
52. Диба І. Аліменти на дитину за договором / І. Диба // Юридичний вісник України. – 2007. – № 11. – 17-23 березня. – С. 1.

53. Дутко А. О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції / А. О. Дутко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2013. – Вип. 3. – С. 135–142 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2013_3_18.pdf.

54. Єфременко В.В. Сторони у справах про стягнення аліментів на дітей // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 97-103.

55. Ждан М. Д. Прогалини у законодавстві України щодо виконання батьками обов'язку по утриманню дитини / М. Д. Ждан, І. А. Кузнецов // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університет імені Г. С. Сковороди «Право» – 2011. – С. 40–45.

56. Жилінкова І. Сфера застосування та класифікація договорів у сучасному сімейному праві / І. Жилінкова // Право України. – 2012. – № 9. – С. 206–214.

57. Зілковська Л.М. Деякі питання утримання дитини у разі її усиновлення / Л.В. Зілковська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського „Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права” (м. Одеса, 8 квітня 2016 р.): Одеса: Одеський Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. – С. 26-29.

58. Зілковська Л.М. Проблемні питання застосування законодавства про стягнення аліментів з батьків, діти яких були усиновлені / Л.В. Зілковська, В.А. Черненко // Часопис цивільного кримінального судочинства. – 2016. – № 1 (28). – С. 109-119.

59. Котенко О.І. Примусового стягнення аліментів на користь дитини / О.І. Котенко // Правове забезпечення підприємницької діяльності. Збірник наукових статей студентів КНТЕУ. Частина 1. – 2018. – №?? – С. 26-31.

60. Кройтор В.А. Особливості стягнення аліментів на неповнолітніх дітей / В.А. Кройтор // Університетські наукові записки, 2013. – № 1 (45). – С. 86-93.

61. Кузнецова Ю.В. Стягнення аліментів як гарантія виконання обов'язку батьків з утримання дитини / Ю.В. Кузнецова // SOCIOПРОСТІР – 2016. – № 5. –

С. 69-73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/5332>.

62. Любич Л.Д. Правовий статус ненародженої дитини у правовідносинах щодо реалізації репродуктивних прав людини / Л.Д. Любич // Адміністративне право і процес. – 2015. – № 2 (12). – С. 262-273.

63. Малярчук Т.В. Актуальні питання сплати аліментів дітям і можливі шляхи їх подолання / Т.В. Малярчук, Х.К. Рогів // Сучасні питання економіки і права. – 2013. – № 2. – С. 113-118.

64. Матвеев Г.К. История семейно-брачного законодательства Украинской ССР. – К., 1960. – С.11.

65. Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України / за ред. Ю.С. Червоного // К.: Істина, 2003. – 464 с.

66. Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України / за ред. С.О. Харитонova // Х.: Одиссей, 2006. – 552 с.

67. Офіційний сайт Міністерства юстиції України / Обговорення законопроекту про посилення відповідальності неплатників аліментів 09 листопада 2017 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/announcement/obgovorennya-zakonoproektu-pro-posilennya-vidpovidalnosti-neplatnikiv-alimentiv>.

68. Петrenchенко С.А. Аліменти на дитину в Україні / С.А. Петrenchенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 31. Том 2. – 2015. – С. 15-18.

69. Розгон О.В. Порівняльний аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання дитини в Україні та Литві / О.В. Розгон // Право і суспільство. – 2017. – № 3. – С. 76–81.

70. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України – синтез свого і чужого / З.В. Ромовська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/синтез-свого-і-чужого.doc>.

71. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2003. – 532 с.

72. Сапейко Л.В. Правове регулювання обов'язків батьків та дітей: автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.03 / Л.В. Сапейко; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2003. – 20 с.

73. Сімейно право. Нотаріат. Адвокатура. Суд: [наук.-практ. посіб. з інформ. додатком на лазерному носії]: у 2 кн. / Л.Ю. Драгнєвич, О.С. Пульнєва, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса та ін.; за аг.ред С.Я.Фурси // – К: Видавець Фурса С.Я., 2005. – Кн. 1. – 2005. – 896 с.

74. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / Зорислава Ромовська. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 432 с.

75. Сімейне право України: підручник / Л.М.Баранова, В.І.Борисова, І.В.Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 264 с.

76. Сайко Л.Ю. Окремі аспекти процедури примусового виконання рішень судів про стягнення аліментів Ю.Л. Сайко // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29044/1/alimony.pdf>.

77. Таш'ян Р.І. Договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно / Р.І. Таш'ян // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/8013/1/110_8.pdf.

78. Труба В.І. Аліментні правовідносини: види та правова природа / В.І. Труба // Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2014 – Т.19. – Вип. 3. – С. 44-49.

79. Труба В.І. Обов'язок матері, батька утримувати дитину та його виконання / В.І. Труба // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР В.П. Маслова (м. Харків, 27 лютого 2015 р.): Харків: „Право, 2015.– С. 64-67.

80. Українське сімейне право: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Зорислава Ромовська. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 500 с.

81. Фурса С. Я. Настільна книга нотаріуса: Сімейні відносини в нотаріальному процесі / Фурса С. Я., Драгневич Л. Ю., Фурса Є. І. – К. : Концерн «Видавничий Дім „Ін Юре”», 2003. – 351 с.
82. Фурса С. Я. Роль суду при врегулюванні сімейних відносин / Фурса С. Я., Фурса Є. І. // Юридична газета. – 2003. – №10 (10). – С.11.
83. Фурса С. Я. Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2008. – 1248 с.
84. Фурса С.Я. Актуальні питання тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України боржника, який ухиляється від виконання рішення: теорія і практика / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса // Бюлетень Міністерства юстиції України: Виконавчий процес. – 2014. – № 10. – С. 103-112.
85. Ханович Є. Порядок стягнення аліментів на дитину за чинним законодавством / Є. Ханович // Підприємство, господарство і право. – 2016. – № 10. – С. 20-25.
86. Чинні двосторонні та багатосторонні міжнародні договори в сфері міжнародно-правового співробітництва / Міністерство юстиції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/9599>.
87. Чернега В.М. Принцип розумності в сімейному праві України / В.М. Чернега // Юридичний науковий електронний журнал, 2017. – № 1. – С. 46-50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/1_2017/12.pdf.
88. Чеховська І.В. Аліментне зобов'язання на утримання дитини як вид сімейного правовідношення / І.В. Чеховська, І.А. Лакей // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 4. – С. 88-91.
89. Шевченко О. Наскільки жорстке в Україні законодавство про аліменти? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2018/05/2/7179253>.
90. Юридичний словник / За ред. Б.М. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова // – К: Гол. редакція Української Радянської енциклопедії, 1983. – 1342 с.